ИЗДАТЕЛ

научно списание
Том XXV, книжка 1, 2023

PUBLISHER

scientific journal
Vol. XXV, Issue 1, 2023

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНЕХЪ

Профил на списанието

Списание „Издател“ публикува научни текстове във всички исторически, практически и теоретични области на книгоиздаването в България и чужбина. Целта е списание „Издател“ да се утвърди като национален и международен научен форум, който чрез висококачествени авторски изследвания и рецензии на български и английски да отразява целия спектър от теми, отнасящи се до създаването, възпроизвеждането и употребата на книжни продукти. За да постигне високо качество, редакционната колегия разчита на принципите на професионалния подбор, независимата оценка и системността на издателската процедура. Основните тематични рубрики на списанието са: Към читателя; Практика и опит; История на книгата; Теоретични аспекти; Нови подходи и иновации; Рецензии и анотации; Писма до редактора.

Списание „Издател“ започва да излиза през 1994 г. по инициатива на група интелектуалци. В периода 2003–2018 г. списанието излиза като съвместно академично издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Университета по библиотекознание и информационни технологии. Негов дългогодишен главен редактор е проф. Лъчезар Георгиев. От 2019 г. списанието се издава самостоятелно от издателство „За буквите – О писменехъ“ при УниБИТ.

Изпращайте вашите въпроси, мнения и предложения на: publisher@unibit.bg

Journal Scope

The Publisher journal aims to publish scientific publications related to the historical, practical and theoretical aspects of book publishing in Bulgaria and abroad. The aim is to establish the Publisher journal as a national and international scientific forum, which through high quality academic papers and reviews in Bulgarian and English to reflect the full range of topics related to the creation, reproduction and use of literary products. In order to achieve high quality, the editorial board will rely on the principles of professional selection, independent blind evaluation and systematic publishing procedure. The main thematic rubrics of the journal are: Editorial; Practice and Experience; Book History; Theoretical Aspects; New Approaches and Innovations; Reviews and Annotations; Letters to the Editor.

For questions, suggestions and collaboration: publisher@unibit.bg

Издател

Научно списание
година XXV, книжка 1, 2023

Publisher

Scientific Journal
Vol. XXV, Issue 1, 2023

За буквите
О писменехъ

ГЛАВЕН РЕДАКТОР
Доц. д-р Васил Загоров
Факултет по библиотекознание и
културно наследство
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 201
София 1784, България
тел.: +359 884 29 76 79
е-поща: v.zagorov@unibit.bg

ИЗДАТЕЛ
„За буквите – О писменехъ“
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
ДИРЕКТОР
Доц. д-р Диана Стоянова
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 213
София 1784, България
тел.: +359 879 14 83 85
е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти
годишно: книжка 1 – януари – юни;
книжка 2 – юли – декември.
Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

С изпращането на текст и илюстрации
до Академично издателство
„За буквите – О писменехъ“ авторът
се съгласява да преотстъпи правото за
публикуването, анонсирането и
разпространението им за нуждите на
всички издания на „За буквите –
О писменехъ“. Материали, които не са
одобрени за публикуване, не се
редактират и не се връщат на
авторите.

EDITOR-IN-CHIEF
Assoc. Prof. Vasil Zagorov, PhD
Faculty of Library Studies and
Cultural Heritage
University of Library Studies and
Information Technologies
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 201
Sofia 1784, Bulgaria
tel. +359 884 29 76 79
E-mail: v.zagorov@unibit.bg

PUBLISHER
“Za Bukvite – O Pismeneh”
University of Library Studies and
Information Technologies
DIRECTOR
Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 213
Sofia 1784, Bulgaria
tel.: +359 879 14 83 85
E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Publisher Journal is published twice a
year: book I – January – June;
book II – July – December.
Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

By sending texts or illustrations to the
“Za Bukvite – O Pismeneh” Publishing
House the author agrees to submit the
copyright for publishing, dissemination
and announcing in all “Za Bukvite –
O Pismeneh” editions. Materials that
are not approved for publication are not
edited and are not returned to the
authors.

Главен редактор:
Доц. д-р Васил Загоров (България)

Заместник главен редактор:
Доц. д-р Любомира Парижкова (България)

Редакционна колегия:
Проф. д.ик.н. Стоян Денчев (България)
Проф. д.н. Ирена Петева (България)
Проф. д-р Лъчезар Георгиев (България)
Проф. д-р Тереза Тренчева (България)
Проф. д-р Невила Рама (Албания)
Доц. д-р Карла Базили (Италия)
Проф. д-р Агата Вълчак Ниеведомска (Полша)
Проф. д-р Марзена Валинска (Полша)
Проф. д-р Александър Циганенко (Русия)
Проф. д-р Каролин Арчър (Великобритания)
Доц. д-р Майкъл Бук (САЩ)
Доц. д.п.н. Нина Пономарьова (Русия)
Веселин Тодоров (България)

Editor-in-Chief:
Assoc. Prof. Vasil Zagorov (Bulgaria)

Editor:
Assoc. Prof. Lubomira Parijkova (Bulgaria)

Editorial Board:
Prof. Stoyan Denchev, DSc (Bulgaria)
Prof. Irena Peteva, DSc (Bulgaria)
Prof. Luchezar Georgiev (Bulgaria)
Prof. Tereza Trencheva (Bulgaria)
Prof. Nevila Rama (Albania)
Assoc. Prof. Carla Basili (Italy)
Prof. Agata Valchak Nievedomska (Poland)
Prof. Marzena Walińska (Poland)
Prof. Alexander Tsiganenko (Russia)
Prof. Caroline Archer (Greath Britain)
Assoc. Prof. Michael Boock (USA)
Assoc. Prof., DSc Nina Ponomareva (Russia)
Veselin Todorov (Bulgaria)

Съдържание | **Contents**

История на книгата | ***Book History***

„Poteka od Sveti Calvario“ – по следите на една библиографска находка от старопечатната колекция на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ *Габриела Ангелова, Пламена Златкова* — 5 — „Poteka od Sveti Calvario“ – The Story Behind a Bibliographic Rarity from the Collection of Bulgarian Revival Books in the National Library of Bulgaria “St. St. Cyril and Methodius” *Gabriela Angelova, Plamena Zlatkova*

Румънската окупация на Южна Добруджа, отразена в ръкописното наследство на публициста Данаил Бекяров *Мила Кръстева* — 20 — The Romanian Occupation of Southern Dobrudja, Reflected in the Manuscript Heritage of Publicist Danail Bekyarov *Mila Krasteva*

За някои първи примери на детските илюстровани книги *Калина Минчева* — 26 — About a few First Examples of Children’s Illustrated Books *Kalina Mincheva*

Практика и опит | ***Practice and Experience***

Фототипните издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (2020–2023): цели, задачи и перспективи *Красимира Александрова, Ваня Аврамова, Яница Радева* — 47 — The Phototype Editions of the National Library “St. St. Cyril and Methodius” (2020–2023): Goals, Tasks and Perspectives *Krasimira Alexandrova, Vanya Avramova, Yanitsa Radeva*

Рецензии и анотации | ***Reviews and Annotations***

За книгата „Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността“ *Александра Антонова* — 54 — About the “Book Bulgarian Literary Modernism. The Problem of Time and Identity” *Alexandra Antonova*

Модата и субектът на модерността *Таня Тодорова* — 65 — Fashion and The Modern Subject *Tanya Todorova*

Юбилейният сборник *„Licht, mehr Licht!“* – компендиум на универсума *Поли Муканова* — 68 — The Anniversary Collection *“Licht, mehr Licht!”* – Compendium of the Universe *Polly Mukanova*

Указания за авторите — 73 — Guidelines for Authors

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

„POTEKA OD SVETI CALVARIO“ – ПО СЛЕДИТЕ НА ЕДНА БИБЛИОГРАФСКА НАХОДКА ОТ СТАРОПЕЧАТНАТА КОЛЕКЦИЯ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Габриела Ангелова, Пламена Златкова
Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: *В публикацията се представя историята на единствения известен към момента екземпляр от възрожденската книга със заглавие „Poteka od Sveti Calvario“ (1858). Тя е предназначена за южната католическа общност в българските територии на Османската империя, по-конкретно в Пловдивска околия. Изданието е регистрирано в част от справочниците на българската ретроспективна библиография само по вторични сведения. По време на изследователската работа по проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“ физически екземпляр от него бе открит в колекцията от старопечатни книги на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Статията има за цел да интегрира непопулярното до момента издание в научното пространство, като даде за него основна информация в съдържателен и историко-книговедски аспект.*

Ключови думи: *история на книгата; българска католическа книжнина; XIX век; Гаруфалови; „Свети Бенедикт“*

В историята на българската възрожденска книжовност съществуват редица неизяснени сведения и податки за издания, които понастоящем още не са категорично потвърдени или отхвърлени. Един от проблемите, които се изследват от няколко поколения учени, са именно старопечатните книги, които се споменават в ретроспективната ни библиография само по вторичен информационен източник. Заглавията на тези издания се откриват в различни издателско-търговски библиографии, ръкописни каталози на лични библиотеки, публикации във възрожденската преса и други по вид книжовни и архивни документи. В резултат на библиографските проучвания през годините, тези данни попадат и се мултиплицират в справочния корпус на българските възрожденски книги, без никой от техните състави-

тели да е срещал физически екземпляр от конкретните издания. С течение на времето подобни книги се формират като библиографски фантоми, които всеки посветен на науката за книгата изследовател би искал (и се стреми) да открие в някоя библиотека, архив или антиквариат у нас или в чужбина. Сред популярните и най-дълго търсени старопечатни заглавия е „Молитвенный кринъ“, за който се твърди, че е издаден през 1806 г., заедно със Софронието или даже малко по-рано от него. Изданието е регистрирано от Иван Шопов през 1852 г., след което е включено като податка във всеки следващ репертоар, но с все по-нарастващ скептицизъм от страна на специалистите. Книгата „Молитвенный кринъ“ е поставена като научен проблем в актуални изследвания, които имат за цел да отхвърлят или потвърдят хипотезите около спорното издание (Zagorov; Mukanova, 2018: 669–675). Като сходен казус в старопечатната книжнина можем да посочим особеното издание „Сънът/Сънят на Пресвета Богородица“, което по книговедски данни се води като шестнадесето издание. Един-единствен екземпляр от него бе открит в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе като единица от личната колекция на книжаря Никола Даков. В процеса на неговото изследване се потвърди, че то е мнимо шестнадесето издание, а данните на титулната страница вероятно са издателска мистификация (Angelova, 2019: 834–843).

Проучването на най-големия старопечатен фонд в Националната библиотека беше една от основните задачи по проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801–1878)“ с ръководител доц. д-р Васил Загоров[1]. Целта на проекта бе да цифровизира и обедини цялостния библиографски масив от печатните репертоари в единна дигитална база данни. Тази задача бе съпроводена с физически преглед на емпиричния материал във фондовете на няколко институции в страната и чужбина – дейност, която спомогна за редуцирането на грешките и неточностите, които неминуемо съпътстват изграждането на всеки библиографски справочен корпус. Друг важен принос на проекта е регистрирането на нови заглавия и откриването на физически копия, чието съществуване е било засвидетелствано само от библиографски източници. (Zagorov; Encheva, 2017).

Книгата, която се представя в настоящата статия, е един от тези примери. „Poteka od sveti Calvario: sanki mislenie varhu makite Issussove“ (1858) не е била обект на изследователски интерес досега. Регистрирана е първо от Маньо Стоянов (под № 8585, БВК, т. 1) по данни от католическия календар „Св. Кирил и Методи“, където заглавието е включено в представителен списък на изданията на Католическата мисия в Софийско-Пловдивската епархия[2]. Впоследствие е добавено и в „Каталог на българските печатни книги: 1508–1878“ (2007) с препратка към същия календар. „Poteka od Sveti Calvario“ е регистрирана в справочниците с лека неточност в заглавието – и на двете места Poteka е изписано като Pateka. Несъответствието произлиза от календар „Св. Кирил и Методи“, където

също е употребена тази вариация на думата. Мултиплицирането на дребната грешка може да служи като допълнително косвено доказателство, че книгата не е преглеждана де визу от нито един от описалите я[3]. Информацията от справочниците показва, че това малко издание притежава всички отличителни черти на библиографските фантоми и заслужава по-специално внимание. Най-актуалното описание на изданието е направено при преглед де визу по време на целевото проучване на възрожденската колекция на Националната библиотека. В обем от скромните единадесет страници, то е било подвързано в общо книжно тяло с друго, по-голямо издание и така е останало неидентифицирано през всичките тези години.

Отпечатване, съдържание и структура на „Poteka od Sveti Calvario“. Печатницата при манастира „Свети Бенедикт“, Цариград

Книгата е отпечатана в печатницата на католическия манастир „Свети Бенедикт“ в Цариград. Името на манастира се среща под различни форми, например *„Сан Бенoа“*, *„Св. Бенoа“*, *„Сан Бенедетто“*, *„Saint Benoît“*, Йезуитския манастир и др. През 1831 г. Конгрегацията на католическата мисия „Свети Бенедикт“ официално открива училището в квартал „Галата“ (Ivanov, 2017) , известно още като *Колежа на лазаристите в Истанбул* или *Бебешкото французко училище*. Според Николай Иванов лазаристите често придобиват нови сгради и това е основният мотив за преместването на училището непосредствено след неговото откриване. През 1832 г. то е преместено в предградието „Сан Стефано“, а четири години след това управата на мисията купува имотите в квартал „Бебек“, където училището се помещава до 1867 г., след което отново се връща в базата в квартал „Галата“ (Ivanov, 2017). Двете учреждения – печатницата и училището, се намират в отдалечени един от друг квартали и това води до неясноти при интерпретирането на фактите около печатницата. Така в научните публикации битуват различни твърдения, дължащи се донякъде на различните седалища, свързани с мисията „Свети Бенедикт“. Например Мария Узунова казва, че печатницата на Драган Цанков *е устроена в Колежа на лазаристите в „Бебек“*[4]. Всъщност няма сведения печатницата да е измествана към училището, и би следвало тя да бъде асоциирана с манастира в „Галата“, а не с училището в „Бебек“. Допълнително основание за това дава и информацията от титулните страници на публикуваните между 1848–1862 г. книги, в които фигурират името и адресът на манастира – „Сан Бенедетто“ в „Галата“[5]. Данните за типографията на лазаристите и пропагандата им сред българите са изключително малко. Най-ранното споменаване на издателската им дейност се открива в сборниците с кореспонденция и рапорти „Annales de la Congrégation de la Mission“ (1846) и се отнася до отпечатването на трудове на френски, турски, гръцки, арабски и персийски език. Там за пръв път се упоменава заслугата на Йожен Боре, за когото се казва, че с напредничавото си мислене ще

изведе ефективността на печатницата до високо равнище (ACM, 1846: 128–129). От казаното в рапорта можем да формулираме два основни извода. Първият е, че пропагандната дейност на лазаристите чрез печата е сходна с тази на протестантската мисия, която също се стреми да обхване широк периметър от езици и етноси, с разликата, че за дистрибуцията на протестантски книги знаем далеч повече. Вторият извод е, че католическата агитация на френската мисия не е фокусирана върху българската диаспора до 1848 г., когато от печатницата им излиза „Pastirska knigha“ от римокатолическия епископ Андреа Канова. Следващата негова книга излиза от печатницата на лазаристите едва през 1857 г., а през 1858 г. е отпечатана „Poteka od sveti Calvario“. След подробен преглед на летописите на конгрегацията на мисията от 1840–1862 г. (Annals of the Congregation of the Mission) се установи, че споменаванията на българите и българския печат започват от 1855 г., когато водачът на мисията Йожен Боре се запознава с Драган Цанков. Самият Боре пише до седалището на конгрегацията относно срещата си с българския униат. В писмото Цанков е представен като млад и прогресивен човек, който търси начин да приобщи народа си към католическата вяра, за да го изтръгне от влиянието на Гръцката патриаршия. Боре описва дотогавашните откази на Османската империя да позволи отварянето на печатница, и акцентира на потенциала, който имат идеите на Драган Цанков и неговите съмишленици (ACM, 1855: 388–396). Благодарение на Йожен Боре, който силно одобрява пропагандната концепция на вестник „България“, инициативата е материално подпомо-гната от мисията, а печатницата при „Сан Беноа“ му бива предоставена на разположение (Danjou, 2006: 371). Редакцията на Драган Цанков и неговия съдружник Боян Мирков се помещава в „Галата“ между 1858–1862 г. (Sabev, 2019: 121). В посочения период от печатарската база на лазаристката мисия излиза както продукцията на Др. Цанков, така и издания по линия на „Свети Бенедикт“. Изданията на Цанков са отбелязани като „излезли от книгопечатницата на Д. Цанкова и Б. Миркова“, а в нравоучителни и религиозни текстове на мисията е упоменато „tiparissana na S. Benedetto“. Диференцирането на издателската отговорност е наложително и напълно логично, тъй като регламентира ответните лица и адресира към тях потенциално поети рискове и нарушения спрямо установените в Османската империя правила и цензурни механизми.

Съдържание и авторска отговорност на „Poteka od Sveti Calvario“

Други неизяснени обстоятелства около дейността на мисията „Свети Бенедикт“ са броят и имената на служителите, които сътрудничат в печатницата. Лицето, което се свързва с отпечатването на книгата, фигурира на титулната страница като D. Matteo – „Poteka od sveti Calvario: sanki mislenie varhu makite Issussove koja dadi na Svedlos [публикува, б. м.] D. Matteo za duhovna faida od Cristianete od Filibe“. Косвена информация за него може да ни даде инициалът D. пред името, който означава Don. В

нашата старопечатна книжнина се среща още един капуцински монах, който се представя като D. Cecilio Kapuzin (Цецилий Бриньоне). Званието Don е предназначено за дяконите, които стоят по-ниско в църковната йерархия[6]. В Католическата църква за тях е характерно, че могат да служат на религията, като едновременно с това извършват странични дейности, за да се издържат. В прегледаните до момента източници не се открива точно съвпадение на човек с подобно име и сходна житейска фактология, които да отговарят на търсения профил[7]. Лицето Д. Матео е автор на два предговора: единия – към „Poteka...“ (1858), а другия – към „Svete mislenie od bogomilos varhu xivotat od svetzite“ (1857). Любомир Милетич подлага на сравнение предговорите на мисионерите Едуардо и Цецилий, които също превеждат от италиански на павликянско наречие (Miletich, 1903: 303–304). Изказът на Матео в обръщението към читателите напомня специфичната лексика и синтаксис, характерни за чуждите мисионери, които трудно си служат с нашия език, а ето и примери от самите книги:

Част от предговор на „Svete mislenie od bogomilos varhu xivotat od svetzite“ (1857)

[…] *Ta da ducekovasc, sinko, I dustighnisc onova deto ti izkazah. Etto jedin zdrav kolai na tozi kitap, u kogoto sctesc ceti deto trebe da isvarscisc za tuoje samo posvetevani; ama za tuoje dobrò ti obaxdam ci kato cetisc xivotat od nekoi svetez, da ni barzovasc na ceteni aini da iskasc skoro da go iskaresc na krajat; trebe nainapred da se nariccesc na Gospodina Boga da ti dade sves I poznavani ta da razbiresc kakò cetisc* […]

Част от предговор на „Poteka od Sveti Calvario“ (1858)

[…] *Etto, moi pridraghi Bogomilniko, kakò ti izkaza da nakarem da isvarscisc taja velika bogomilos na makite Issusove:*

Dano ti badi faidalia tova moje trudeni, za tuoje duhovno dobro, akibel i as nadeja se da imam del na tuojete bogociasne molitvi : Ciastitom xivej : Falin Issus i Maria. D. Matteo

В съдържателен аспект „Poteka od Sveti Calvario“ представлява молитвен ритуал, в който миряните съпреживяват пътя на Исус към Голгота. Текстът е известен още като „Пътят към Голгота“ („Road to Calvary“), „Кръстният път“ („Via Crucis“), „Пътят на болката“ („Via Dolorosa“) и представлява мотив, широко застъпен в традициите на Римокатолическата църква и до днес. Изграждането на религиозния култ започва още в Късното средновековие от Францисканския орден на свети Франциск от Асизи. Първоначалната цел е била да се съхрани неприкосновеността на светите места по време на ислямската експанзия в Йерусалим през XII век.[8] С времето Пътят към Голгота се възприема като значима поклонническа традиция и бива утвърждаван в няколко папски були, първата от които е на папа Климент XII (Meditations, 1826: 7).

В периода на Българското възраждане са известни три печатни текста на молитвата. Единият е дискутираната книга, а другите два са част от първото и второто издание на сборника „Bogomilniat xivot“ (1870; 1877) на Цецилий Бриньоне, който споменава молитвата в предговора на второто си издание: „Наддадах пак „Патеката од маката Исукрастова“, им [им озн. хем, по Miletich, 1903: 303] да се намери за великите пости, им защо как дума св. Бонавентура, нема по можин [*можин* озн. *силен*, по Miletich, 1903: 304]“. Двата текста споделят една и съща структура, но са напълно различни по заглавие, изказ и повествование. Друга податка за съществуването на ръкописен текст получаваме от Любомир Милетич, който изследва ръкописното наследство на монаха Едуардо Валпа в село Калъчли и там открива сборници с молитвено съдържание *с особени заглавия*: „Патека од Калварио“, „Бетлемска патека“, „Деветница“ и др. (Miletich, 1903: 286).

Изданието „Poteka od Sveti Calvario“ съдържа елементите, които традиционно присъстват в молитвата на всички езици. Включени са описания на всичките четиринадесет спирки от поклоническия маршрут. Те са озаглавени само с думата „Stava“ и номер на спирката (среща се и като Staf; озн. *спирка*). Посочените в таблицата заглавия на поклоническите спирки не присъстват в нито едно от споменатите български издания, които съдържат молитвата на Кръстния път (1858; 1870; 1877). Те са взети от официалния сайт на Ватиканската църква и отговарят на сюжетните описания, използвани от D. Matteo.

Спирките на Via Dolorosa	
Stava 1. [Исус е осъден на смърт]	Stava 8. [Исус среща жените на Йерусалим]
Stava 2. [Исус поема кръста]	Stava 9. [Исус пада за трети път]
Stava 3. [Първото падане на Исус]	Stava 10. [Събличането на Исус]
Stava 4. [Исус се среща с Дева Мария]	Stava 11. [Исус е разпънат на кръста]
Stava 5. [Шимон от Кирена помага на Исус да носи кръста]	Stava 12. [Исус издъхва на кръста]
Stava 6. [Вероника избърсва лицето на Исус]	Stava 13. [Свалянето на Исус от кръста]
Stava 7. [Исус пада за втори път]	Stava 14. [Исус е положен в гроба]

Основният текст започва с тринитарната формула, която обикновено присъства в молитвата на Кръстния път: „U ime Otza I Sina I Duha Svetoga amin“. Инвокацията е последвана от *Del od pokajani*, или Акта на покаяние (Act of Contrition), който в своята същност представлява изповед с кратка молитва за опрощение накрая. Молитвата звучи по следния начин и се повтаря един път след Акта на покаяние и един път след първата спирка:

Sveta maiko od milosti
Dajmi gorko da si placcia
Mojte grehe i da mi proscti
Tuojat Sin i moi Issus

Всяка от спирките започва с *прецес* – повтаряща се формула за литургично богослужение, която е *еквивалент* на ектенията в Православната църква. Обикновено прецесът съдържа кратък рефрен, който се изговаря от свещеника – ℣ (Versicle), и отговор – ℟ (Response), в който групово се включват останалите участници на литургията. Пълната версия на прецеса се намира само в първата спирка, а кратката – в началото на останалите спирки. Пълна версия на прецеса:

℣ Klanim se na tebe Issusse, i te blagoslavim
℟ Zascto si izkupil Svet sas S. Kras tuoja
Съкратена версия на прецеса
℣ Klanim se na tebe ec.
℟ Zascto si skupil ec.

Всяка спирка е изпроводена от рефрен: Occe – Zdrava – Slava. Smilovaj se ec. Sveta Majko od milosti ec. Текстът на служението завършва със заключителна молитва.

Историята на „Poteka od Sveti Calvario“ от фонда на Националната библиотека като част от лична и институционална колекция

Произходът на изданието „Poteka od sveti Calvario“ се разглежда в контекста на рекомплект с общо две включени заглавия. Двете подвързани книги са издадени от мисията „Свети Бенедикт“, но освен това споделят общи социални маркери, които разкриват тяхната история. Екземплярът има следното съдържание и структура:

Рекомплект със сигнатура Ст 57.384 II[9]

1. *Svete mislenie od bogomilos varhu xivotat od svetzite* : za dohovna faida od cristianete od Filibeliska darxiava; Razdelene na sekoi den od cetiritte messeza Mais, Giunio, Lulio, Aostos / koje zapoveda da se davat na svedlos gospodin Andrea mons. Canova, biskup od Croja ec. ec. ec. Stambol – Galata, 1857 (Tiparisano na S. Benedetto). [4], 352 с.

2. *Poteka od sveti Calvario* : sanki mislenie varhu makite Issussove / koja dadi na Svedlos D. Matteo za duhovna faida od Cristianete od Filibe. Stambol – Galata, 1858. (tiparissana na S. Benedetto). 1, II, 11 с.

Рекомплектът е заведен под една сигнатура, предназначена само за първото издание „Svete mislenie od bogomilos varhu xivotat od svetzite“, което само по себе си представлява минеен сборник с жития на светците за месеците май, юни, юли и август. Книжното тяло е подшито с полукожена

подвързия с мраморна шарка в зелената гама – стил, характерен за XIX век до началото на XX век.

Екземплярът има няколко характерни особености, които насочват към хипотези за неговия произход. Първата е наличието на поставен печат на библиотеката на „Обществото на отците възкресенци в Стара Загора“, който откриваме на авантитула на първото издание, както и на с. 47 от него. На гърба на предната корица се намират приписки със следния ясно изписан с молив текст и дата:

Злата Гаруфалова 1887 год. 21-ий авг
Кака Злата! [188]

Приписката продължава на авантитула:

Victorina Злата
Victorina Гаруфалова
Victorina Злата Лалка

На пръв поглед връзката между печата и приписките не е осезаема, защото често се срещат екземпляри, които имат по няколко собственици (индивидуални и институционални), без те непременно да са свързани в обща житейска рамка. В случая идентификационните маркери на рекомплекта разкриват потенциална историческа взаимовръзка между имената на трите момичета и печата на отците възкресенци в Стара Загора. Затова фактите около историята на старозагорската мисия и лицата, свързани с приписката, ще се изложат по-подробно.

По отношение на мисиите на възкресенците в Стара Загора Светлозар Елдъров обобщава, че старозагорската католическа енория възниква през 1899 г. под ръководството на възкресенците (Eldarov, 2002: 104). В града има диаспора от католици – работници чужденци и българи преселници от Одрин. Константин Кертев, който се счита за един от първите възпитаници на възкресенците, е родом оттам. Същевременно у местното население е останал траен споменът за благотворителните дейности на отците от гимназията в Одрин, когато по време на Руско-турската война Стара Загора бива унищожена (Eldarov, 2002: 137–138). През 1932 г. в града е открита семинарията, която просъществува едва до 1939 г. През 50-те години на XX век имуществото на възкресенците е национализирано, а според Купен Михайлов през 1960 г. библиотеката на мисията и бившата семинария е разпръсната, като по-ценните книги са отнесени в Бургас и Малко Търново (Mihaylov, 2013: 265). Откритият в Националната библиотека екземпляр е свидетелство, че част от фонда им е насочен и към по-големите библиотеки в страната.

Родът Гаруфалови са потомствени униати от Малко Търново. Димитър Гаруфалов е революционер и баща на Стойчо Гаруфалов (1868–1924) и

Иван Гаруфалов (1878–1951) (Елдъров, 2015: 22). Двамата братя завършват Българо-католическата гимназия в Одрин[10] и продължават католическата традиция на рода (Eldarov, 2015: 26). Ст. Гарафулов става офицер от българската армия и деец на Върховния македоно-одрински комитет. През 1897 г. той се включва и в едно от първите униатски сдружения в София, възникнали под влиянието на католическата акция в България между двете световни войни (Eldarov, 2002: 481). Иван Гаруфалов, известен още като Йоан, учи богословие и става свещеник в родния си град (Малко Търново). С годините той се доказва като активен участник в акциите и мисиите на Римокатолическата църква и инициативите на Обществото на отците възкресенци. През 1942 г. е назначен за апостолически екзарх на католиците от източния обред и е титулуван за лаганийски епископ. Васил Гаруфалов – по-големият братовчед на Стойчо и Иван Гаруфалови[11], е един от най-активните деятели на възкресенското общество в Малко Търново. Той е учител в Одринската гимназия и впоследствие преподава в родния си град (Mihaylov, 2013: 88–89). През 1920 г. Васил пристига в Стара Загора, поема управлението на мисията на отците възкресенци и остава там до смъртта си (Mihaylov, 2013: 264).

Първото женско име от приписката принадлежи на сестрата на Васил – Злата Гаруфалова. За нея се знае, че е монахиня в женското разклонение на възкресенците и една от първите учителки в девическото училище в Малко Търново (Eldarov, 2015: с 21). Статусът на останалите две имена от приписката в книгата не е установен. Ако се съди от цялостното ѝ съдържание и датировка, може да се предположи, че лицата са близки по възраст родственици на Злата Гаруфалова или нейни приятелки, чиито имена тя е изписала собственоръчно в книжното тяло. Няма данни как Злата Гарафулова продължава и завършва житейския си път, но това, което със сигурност може да се потвърди, е, че рекомплектът първо е бил част от лична колекция на нейния род, след което е попаднал в библиотеката на Обществото на отците възкресенци в Стара Загора, вероятно чрез нейния брат Васил, който остава да живее там. Можем да допуснем, че личната колекция е била дарена или фрагменти от нея са попаднали случайно в библиотеката на старозагорската католическа общност, но към момента не са открити факти, които да докажат предположенията.

„Poteka od sveti Calvario“ е малка по обем книга, предназначена да посрещне духовните нужди на католиците от източния обред в България. Може би една от причините за липсата на интерес към изданието се корени именно в неговата скромност и дългогодишно отсъствие от полезрението на изследователите. За разлика от много други възрожденски книги, които са били и все още са във фокуса на редица проучвания, *Пътеката* може би щеше да остане просто част от неизвестните в българската хуманитарна наука. Поуките, които можем да извлечем от историята на тази книжка, са съществени. На първо място, можем да посочим, че понякога библиографските фантоми се появяват изненадващо, там, където са най-малко

очаквани. В случая това място се оказа най-голямата и може би най-изследваната старопечатна колекция в България – колекцията на Националната библиотека. Друг важен извод е, че липсват цялостни проучвания, които да разглеждат предпоставките за превода и печатното разпространение на текстовете в източния обред. Езикът на павликянската книжнина е подробно изследван, така както и по-голямата част от павликянските книжовници и духовници. Сред значимите и актуални изследвания по темата за пълнотата на българската ретроспективна библиография можем да посочим извършената през 2015 г. експедиция в Малко Търново. Екипът на проекта дефинира понятието *библиографска мъртва точка* и го изследва в различни библиотеки в региона. Изборът на Малко Търново за провеждане на изследването е аргументиран с късното присъединяване на Странджанско към територията на България (1913), което създава препятствия пред библиографските издирвания и присъединяването в депозитната система на страната. На базата на тези предпоставки екипът допуска, че именно там може да бъдат открити издания, които липсват в справочния корпус на българската ретроспективна библиография. Важен извод от експедицията е, че библиографското покритие и история на българо-католическата книжнина са останали недостатъчно изследвани през годините (Zagorov; Zlatkova, 2015).

Това, за което все още знаем малко, е кои фактори предопределят появата на дадени текстове в нашето духовно пространство и кои са историко-социалните механизми, които ги правят видими за издателите и печатарите. Друг неясен за нас въпрос е дали тиражите на тези книги са отговаряли на потребностите на общността, за която са предназначени, и по какъв начин са били използвани, доколко често.

Чрез подобен тип изследвания бихме могли да разберем водещите причини дадени издания със специфично религиозно съдържание да се стопяват почти напълно с времето. Дали конкретен повод за дисперсията е поклонническата, или апотропейната им функция, амортизацията от честа употреба, или просто крехкият носител; дали още при отпечатването си са били в ограничен брой – въпроси, чиито отговори остават неизяснени.

Извън контекста на малкото книжно тяло на *Пътеката* виждаме, че нейното съдържание представлява вековна традиция в католическата молитва и поклонението пред светите места. Фактът, че проученият екземпляр е бил част от една лична и една духовническа колекция, подсказва, че някога тази книжка е участвала в бита и духовния живот на българския католик. Принадлежността ѝ към книгите на големия български род Гаруфалови е поредният мотив да продължим да изследваме разпокъсаните лични библиотеки и архиви, защото те могат да разкрият голяма част от поставените в науката проблеми.

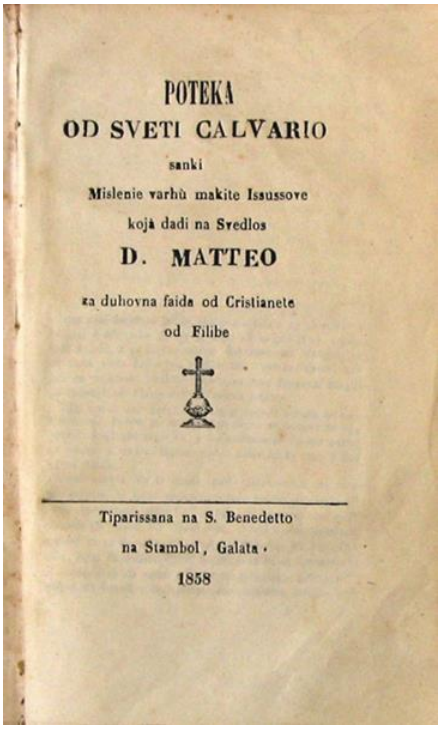

POTEKA
OD SVETI CALVARIO
sanki
Mislenie varhù makite Issussove
kojà dadi na Svedlos
D. MATTEO
za duhovna faida od Cristianete
od Filibe

Tiparissana na S. Benedetto
na Stambol, Galata.
1858

Факс. 1. Титулната страница на „Poteka od Sveti Calvario“ (1858)

БЕЛЕЖКИ

[1] Към момента проектът е завършен, а библиографската база данни „Книгопис“ на българската възрожденска книжнина (1801–1878) е на отворен достъп на следния адрес: http://books.unibit.bg/search [05.05.2023].

[2] *Календар „Св. Кирил и Методи“ за 1936 г.* Год. XIX, София, с. 147. Списъкът е съставен от свещеник Георги Гиев и съдържа над 200 публикации на Католическата мисия в Софийско-Пловдивската епархия, Католическата мисия на Никополската епархия, Католическата източна епархия и на отците възкресенци в Одрин.

[3] Вж. № 8585 в **Стоянов**, М. (1957). *Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на български книги и периодични издания*. 1806–1878. Т. 1. София. Вж. № 58–58 в **Теодосиев**, Н. (2007). *Каталог на българските печатни книги.* 1508–1878. София.

[4] Вж. **Узунова**, *М. Драган Цанков – неспокоен дух на границата на две епохи*. Литернет. Достъпно на: https://liternet.bg/publish22/m_uzunova/dr_cankov.htm. [13.05.2023].

[5] Например в изданието „Pastirska knigha“ от 1848 г. е посочено Tiparissana na Stambol (na stampa od S. Benedeto). В „Svete mislenie od bogomilos…“ от 1857 г. се посочва Stambol – Galata (Tiparisano na S. Benedetto).

[6] За дяконите вж. **Thurston**, H. (1908). *Deacons. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company*. Достъпно на: New Advent: http://www.newadvent.org/cathen/04647c.htm [13.05.2023].

[7] Търсен е под различни разновидности на името Матео. Името се среща относително често в прегледаните ресурси, но това, което не съвпада, са годините, местоживеенето, дейността и духовните санове.
[8] Повече информация за „Пътят към Голгота“ – на официалния сайт на Ватикана. Вж. The Liturgical Celebrations Of The Supreme Pontiff The Way Of The Cross. Достъпно на: https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_lit_doc_via-crucis_en.html [13.05.2023].
[9] Само екземпляр втори (II) от сигнатура 57.384 съдържа изданието „Poteka od Sveti Calvario“. Според инвентарния номер рекомплектът постъпва в НБКМ през 1961 г.
[10] Сведенията за корените на рода датират от дядото – Стойчо Гаруфалов. Той има двама синове – Димитър и Желязко. Желязко е баща на Васил Гаруфалов, а Димитър – на Стойчо (младши) и Иван. Бащата на Васил се казва Желязко Гаруфалов, който има двама синове – Димитър и Желязко. Според тези данни Васил и двамата братя са първи братовчеди. Вж. **Михайлов**, К. (2013). *Записки за мисията на отците възкресенци в Малко Търново*, с. 21.
[11] Учебното заведение води началото си от 1863 г., когато полските монаси възкресенци оглавяват униатското училище, създадено от Драган Цанков през 1861 г. (Георгиев, 2013: 468).

ЛИТЕРАТУРА

Ангелова, Г. (2019). Сънят на Пресвета Богородица – възрожденски бестселър или книжовна енигма. Издание от личната библиотека на Никола Даков (1898–1986). – В: *Общество на знанието и хуманизмът на XXI век. XV национална научна конференция с международно участие*, София, с. 834–843. ISSN 2683-0094.

Георгиев, Л. (2013). За просветното дело на българите в Одрин и мястото на отците възкресенци в него. – В: *История*, год. XXI, кн. 6, с. 465–475.

Елдъров, Св. (2002). *Католиците в България 1878–1989: Историческо изследване*. София, 816 с. ISBN 954-8872-38-2.

Елдъров, Св. (2015). *Полковник Стойчо Гаруфалов (1864–1924).* София: Военно издателство. ISBN 987-954-509-551-1.

Загоров, В., П. Златкова (2016). Библиографска експедиция „Малко Търново 2015“. – В: *Библиосфера: електронно списание*, бр. 20. Достъпно на: Библиографска експедиция „Малко Търново 2015“. Библиосфера (bibliosphere.eu) [18.06.2023].

Загоров, В., П. Муканова (2018). Молитвенный крінъ (1806) – едно пътуване през библиографиите. – В: *Общество на знанието и хуманизмът на XXI век. XV национална научна конференция с международно участие*. София, с. 669–675. ISSN 1314-7099.

Иванов, Н. (2017). Колежът на лазаристите в Истанбул (1803–1914). – В: *Електронен вестник за музеология и военна история*, бр. 1. ISSN 1314-6726. Достъпен на: https://militarymuseum.bg/Pages/Publications/Electronic%20journal/broeve/2017_01.pdf [13.05.2023].

Календар „Св. Кирил и Методи“ (1936). Год. XIX, София, с. 147.

Милетич, Л. (1903). Нашите павликяни. – В: *СБНУНК*, кн. XIX, 1, БКД, София, с. 1–369.

Михайлов, К. (2013). *Записки за мисията на отците възкресенци в Малко Търново*. Зограф, 282 с. ISBN 978-954-15-0240-2.

Начов, Н. (1921). *Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877*. София: Графика, 132 с.
***Сто** годишният юбилей на отците капуцини в България* (1841–1941). (1941). София, 75 с.
Събев, О. (2019). *Просветени на Изток с лъчите на Запада. Българската ученическа колония в Цариград (XIX–XX век)*. София, 646 с. ISBN 978-619-239-230-7.
Congregation of the Mission (1846). – In: *Annales de la Congrégation de la Mission*, vol. 11. Достъпно на: http://via.library.depaul.edu/annales/11 [13.05.2023].
Congregation of the Mission (1855). – In: *Annales de la Congrégation de la Mission*, vol. 20. Достъпно на: http://via.library.depaul.edu/annales/20 [13.05.2023].
Danjou, Y. (2006). Fr. Eugène Boré, C.M. (1809–1878). Scholarship in the Service of the Faith. – In: *Congregation of the Mission. Vincentiana*, vol. 50, No. 5, pp. 361–374. Достъпно на: https://via.library.depaul.edu/vincentiana/vol50/iss5/1 [13.05.2023].
Matteo, D. (1858). *Poteka od sveti Calvario: sanki mislenie varhu makite Issussove / koja dadi na Svedlos D. Matteo za duhovna faida od Cristianete od Filibe*. Stambol – Galata (tiparissana na S. Benedetto), 1, II, 11 p.
***Meditations** and prayers adapted to the stations of the holy way of the cross ... to which is added a short catechetical instruction etc.* (1826). Dublin, Richard Coyne, 53 p. Достъпно на: http://books.google.co.uk/books?vid=BL:A0020139156 [14.05.2023].
Zagorov, V. (2016). Budapest and Bulgarian revival book publishing. – В: *Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство*. Т. 4, с. 23–29. ISSN 2367-7988.
Zagorov, Vasil, Marina Encheva (2017). Digitalization of the repertoire of books from the bulgarian revival (1801–1878). – In: *ICERI2017 Proceedings. 10th annual International Conference of Education, Research and Innovation.* Seville, 2017, pp. 3545–3548. ISSN 2340-1095. DOI: 10.21125/iceri.2017.0961.

REFERENCE

Angelova, G. (2019). Sanyat na Presveta Bogoroditsa – vazrozhdenski bestselar ili knizhovna enigma. Izdanie ot lichnata biblioteka na Nikola Dakov (1898–1986). – V: *Obshtestvo na znanieto i humanizmat na XXI vek. XV natsionalna nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie*, Sofia, s. 834–843. ISSN 2683-0094.
Eldarov, Sv. (2002). *Katolitsite v Bulgaria 1878–1989: Istor. Izsledvane*. Sofia, 816 s. ISBN 954-8872-38-2.
Eldarov, Sv. (2015). *Polkovnik Stoycho Garufalov (1864–1924)*. Sofia: Voenno izdatelstvo, 176 s. ISBN 987-954-509-551-1.
Georgiev, L. (2013). Za prosvetnoto delo na balgarite v Odrin i myastoto na ottsite vazkresentsi v nego. – V: *Istoria*, god. XXI, kn. 6, s. 465–475.
Ivanov, N. (2017). Kolezhat na lazaristite v Istanbul (1803–1914). – V: *Elektronen vestnik za muzeologia i voenna istoria*, br. 1. ISSN 1314-6726. Dostapno na: https://militarymuseum.bg/Pages/Publications/Electronic%20journal/broeve/2017_01.pdf. [13.05.2023].
***Kalendar** „Sv. Kiril i Metodi“* (1936). God. XIX, Sofia, s. 147.
Matteo, D. (1858). *Poteka od sveti Calvario: sanki mislenie varhu makite Issussove / koja dadi na Svedlos D. Matteo za duhovna faida od Cristianete od Filibe*. Stambol – Galata (tiparissana na S. Benedetto), 1, II, 11 p.

Mihaylov, K. (2013). *Zapiski za misiyata na ottsite vazkresentsi v Malko Tarnovo*. Zograf, 282 s. ISBN 978-954-150-240-2.
Miletich, L. (1903). Nashite pavlikyani. – V: *SBNUNK*, kn. XIX, 1, BKD, Sofia: Darzhavna pechatnitsa. s. 1–369.
Nachov, N. (1921). *Novobalgarskata kniga i pechatnoto delo u nas ot 1806 do 1877*. Sofia: Grafika, 132 s.
Sabev, O. (2019). *Prosveteni na Iztok s lachite na Zapada*. *Balgarskata uchenicheska kolonia v Tsarigrad (XIX–XX vek)*. Sofia, 646 s. ISBN 978-619-239-230-7.
***Sto** godishniyat yubiley na ottsite kaputsini v Bulgaria (1841–1941).* (1941). Sofia, 75 s.
Zagorov, V., P. Mukanova (2018). Molitvennыy krina (1806) – edno patuvane prez bibliografiite. – V: *Obshtestvo na znanieto i humanizmat na XXI vek. XV natsionalna nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie*. Sofia, s. 669–675. ISSN 1314-7099.
Zagorov, V., P. Zlatkova (2016). Bibliografska ekspeditsia „Malko Tarnovo 2015“. – V: *Bibliosfera: elektronno spisanie*, br. 20. Access: Bibliografska ekspeditsia „Malko Tarnovo 2015“ | Bibliosfera (bibliosphere.eu) [18.06.2023].
Congregation of the Mission (1846). – In: *Annales de la Congrégation de la Mission*, vol. 11. Access: http://via.library.depaul.edu/annales/11 [13.05.2023].
Congregation of the Mission (1855). – In: *Annales de la Congrégation de la Mission*, vol. 20. Access: http://via.library.depaul.edu/annales/20 [13.05.2023].
Danjou, Y. (2006). Fr. Eugène Boré, C.M. (1809–1878). Scholarship in the Service of the Faith. – In: *Congregation of the Mission. Vincentiana*, vol. 50, No. 5, pp. 361–374. Access: https://via.library.depaul.edu/vincentiana/vol50/iss5/1 [13.05.2023].
***Meditations** and prayers adapted to the stations of the holy way of the cross ... to which is added a short catechetical instruction etc*. (1826). Dublin, Richard Coyne, 53 p. Access: http://books.google.co.uk/books?vid=BL:A0020139156. [14.05.2023].
Zagorov, V. (2016). Budapest and Bulgarian revival book publishing. – V: *Savremenni izmerenia na evropeyskoto obrazovatelno i nauchno prostranstvo*. T. 4, s. 23–29. ISSN 2367-7988.
Zagorov, Vasil, Marina Encheva (2017). Digitalization of the repertoire of books from the Bulgarian revival (1801–1878). – In: *ICERI2017 Proceedings. 10th annual International Conference of Education, Research and Innovation. Seville*, 2017, pp. 3545–3548. ISSN 2340–1095. DOI: 10.21125/iceri.2017.0961.

“POTEKA OD SVETI CALVARIO” – THE STORY BEHIND A BIBLIOGRAPHIC RARITY FROM THE COLLECTION OF BULGARIAN REVIVAL BOOKS IN THE NATIONAL LIBRARY OF BULGARIA „ST. ST. CYRIL AND METHODIUS“

Abstract: *The paper refers to the Bulgarian revival book “Poteka od Sveti Calvario” (1858), intended for the South Catholic community in the Bulgarian territories of the Ottoman Empire, specifically in the Plovdiv area. The edition shows up in the printed reference books of the Bulgarian retrospective bibliography only on secondary sources. During the research work on the project “Digitalization of the Repertoire of books from the Bulgarian Revival (1801–*

1878)”, a physical copy appeared in the collection of old printed books of the National Library “St. St. Cyril and Methodius”. The present article aims to incorporate the less-known edition into academic society by giving basic information considering its content and historical background.

Keywords: *book history; Bulgarian catholic books; XIX century; Garufalovi; Saint Benoit*

Assist. Prof. Gabriela Angelova, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose, Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0002-2803-9172
E-mail: g.angelova@unibit.bg

Assist. Prof. Plamena Zlatkova, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose, Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0002-7960-6720
E-mail: p.zlatkova@unibit.bg

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

РУМЪНСКАТА ОКУПАЦИЯ НА ЮЖНА ДОБРУДЖА, ОТРАЗЕНА В РЪКОПИСНОТО НАСЛЕДСТВО НА ПУБЛИЦИСТА ДАНАИЛ БЕКЯРОВ

Мила Кръстева
Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: *Настоящата статия представя ръкописното наследство на адвоката, краевед и публицист Данаил Бекяров (1911–2006). В периода 1983–1995 г. той пише своите спомени върху повече от хиляда страници. Първата част от паметните му бележки се фокусира върху етнодемографската характеристика на географската област Добруджа от XVIII век до периода на румънската окупация. В по-късните си спомени Бекяров се стреми обективно да пресъздаде събитията от 1913 до 1940 г. Посредством множество примери от обществения живот в Южна Добруджа се разкрива политическата действителност през 20-те и 30-те години на XX век. Спомените третират сложните взаимоотношения между българи и румънци, от една страна, и българи и цинцари, от друга. Личните свидетелства на Данаил Бекяров имат особена стойност, тъй като запълват едно от белите полета в българската история.*

Ключови думи: *краезнание; Южна Добруджа; ръкописно наследство*

Спомените на българите от Южна Добруджа за периода 1913–1940 г. не са обект на съвременни задълбочени научни изследвания. Централният държавен архив в София, както и регионалните архиви в Добрич, Силистра и Варна разполагат с комплектувани и обработени архивни фондове, посветени на този период от българската история. Те обаче съдържат фрагментарни сведения за живота на българите по време на румънската окупация на Южна Добруджа. Документалните свидетелства често са силно идеологизирани, писани от дистанцията на няколко десетилетия, като не представят обективно политическия, културния и делничния живот на добруджанското население през първите десетилетия на XX век.

През 2020 г. Научният архив на Българската академия на науките откупува спомените на адвоката, краевед и публицист Данаил Бекяров (1911–2006) от неговата дъщеря Валентина Бекярова[1].

Ръкописното наследство на Бекяров се отличава от запазените документи със сходна тематика в останалите архивохранилища в България. Силно впечатление прави умението за представяне на факти и събития на достъпен за читателя език. За написването на своите спомени Данаил Бекяров използва множество позовавания на румънски закони, датиращи от 1913–1940 г., обнародвани статии в периодичния печат, служи си внимателно с географски и топографски означения.

Несъмнено доброто образование и активната гражданска позиция на автора спомагат за създаването на пространните лични свидетелства.

Данаил Бекяров завършва Българската частна гимназия в родния си град Добрич. Активно участва в обществения и културния живот на града още от 1928 г. Възпитаник е на Юридическия факултет на Сорбоната в Париж, Франция, който завършва през 1934 г.

Първите си опити в журналистиката прави съвсем млад, защитавайки добруджанската кауза. Широко известни са публикациите му във вестниците „Добруджа“, „Добруджански глас“, „Единство“, „Ново единство“ и „Добруджански куриер“. В тях той очертава ролята на българското студентство в освободителните борби на добруджанското население. Работи с изявени добруджански публицисти и общественици, като Христо Капитанов, Любен Станчев, Яни Калиакренски, Печо Господинов, Борис Колев и др.

През 1940 г. Данаил Бекяров взема активно участие при основаването на добричкото читалище „Йордан Йовков“. След освобождението на Южна Добруджа от румънска власт заема длъжността експерт-консултант в Министерството на външните работи в София по прилагането на клаузите на Крайовската спогодба от 7 септември 1940 г.

През 1999 г. за изключителен и траен принос в обществено-политическия, социалния и културния живот на родния си град Данаил Бекяров е удостоен със званието „Почетен гражданин на Добрич“.

Ръкописното наследство на Данаил Бекяров е запазено посредством две серии спомени и два дневника, водени в края на 30-те години на XX век.

По-ранните спомени имат етнодемографски характер, разглеждат средновековното и възрожденското минало на град Добрич, фокусират се върху промените, настъпили в делника на добруджанското население след Междусъюзническата война, по време на Първата световна война и при съжителството с румънци и цинцари до 1940 г. Върху повече от четиристотин страници авторът дава конкретни примери за дискриминиране, ограбване, изнудване, малтретиране и убийства на българи.

Данаил Бекяров обръща внимание на отделните занаяти, упражнявани от добруджанци през първата половина на XX век. В текста се открояват етнодемографски характеристики на евреи, арменци, гърци, турци и

цигани, живеещи в Добрич и неговите околности. В детайли се разкриват особеностите на живота на отделните етнически групи, както и промените, които настъпват по време на румънското владичество.

В контекста на съществените трудности, съпътстващи живота в Южна Добруджа, спомените на Бекяров разкриват и някои битови несгоди. Те са преодолявани чрез труда на занаятчии, търговци и разносвачи.

Като красноречив пример може да се посочи липсата на достатъчно питейна вода в Добрич. През първите десетилетия на XX век този сериозен проблем е преодолян чрез характерния занаят – сакаджийство. По същество той представлява доставяне на питейна вода в големи гюмове, с каруци, от добричките села до домовете на гражданите.

Спомените на Данаил Бекяров разкриват и множество други интересни аспекти от живота на добруджанското население през първата половина на миналия век.

Като негов принос може да бъдат посочени и описанията на облика на град Добрич в различните десетилетия на XX век. Краеведът документира облагородяването на централната градска част, като дава сведения за старите и актуалните названия на улиците в града към края на 80-те години.

След политическите реформи, извършени в края на 1989 г., се достига до постепенното изменяне на наименованията на голяма част от улиците в българските градове. Изключение не е направено и в Добрич. Данаил Бекяров не успява приживе да направи редакция на ранните си спомени, за да отрази промените. Това обстоятелство налага читателите на оригиналния ръкописен текст да извършват допълнителни справки, за да получат ясна ориентация.

По-късните си свидетелства Бекяров записва в началото на 90-те години на XX век. Те се състоят от над шестстотин страници и визират отношенията между румънските институции и българското малцинство в периода 1919–1940 г. Подробно е представена политиката на отделните румънски правителства спрямо българите в Южна Добруджа.

Авторът поставя акцент върху незначителното българско представителство в изпълнителната и законодателната власт на Кралство Румъния. Изложението съдържа печални изводи за участието на българите във властта, личното облагодетелстване на властващите румънци и невъзможността за облекчаване на положението на добруджанското население.

В този контекст е представено показното убийство на българския депутат от Добрич Христо Стефанов. Атентатът срещу него е резултат от целенасочените му опити за защита на интересите на добруджанските българи. След като извършителят на убийството не е подведен под отговорност от румънската съдебна система, интелигенцията в Добрич стига до идеята за нова политическа форма за противодействие – Българската миноритарна партия. В своите спомени Данаил Бекяров детайлно представя дейността на Миноритарната партия на българите и

усилията на нейните членове да подобрят живота на своите сънародници под чужда власт.

Сериозните затруднения за българите в Добруджанско произтичат от обстоятелството, че в домовете им принудително са заселени румънци от пределите на Кралство Румъния и цинцари (куцовласи) от Македония. Румънските власти насилствено отнемат най-плодородните земи на българите, като ги предоставят за препитание на новите заселници. Политическата дейност на българите цели промяна на тези несправедливости. Самият Данаил Бекяров е член на Българската миноритарна партия и има принос за превръщането на българите във фактор по време на парламентарни и местни избори, провеждани в Кралство Румъния до 1940 г.

Внимание заслужават не само политическите усилия на Бекяров, а и тези, които полага в културната сфера. През 30-те години той подпомага българската кауза чрез Българското културно общество (БКО) и труда си в Българския народен университет в град Добрич. Именно тези две български културни организации въздействат положително над румънския национализъм.

От 1919 г. се полагат целенасочени усилия за асимилиране на българите в Южна Добруджа. Провежда се настоятелна политика за ликвидиране на българското образование, като семействата са принуждавани да изпращат своите деца в румънски училища. Във връзка с това родолюбиви българи, сред чиито имена личи и това на Данаил Бекяров, се заемат с извоюване на правото на местното население да има свои начални и средни училища.

Успоредно със средното образование споменните бележки на Данаил Бекяров разглеждат и възможностите за придобиване на висше образование от българи в чужбина. Представена е дискриминацията спрямо младежите, които предпочитат да продължат своето образование в пределите на Царство България, но периодично посещават своите семейства в Южна Добруджа, в Румъния. Спомените на Бекяров са ценен източник на информация за отношението към българите, потърсили висше образование в Западна Европа. Като възпитаник на Сорбоната, авторът свидетелства за презрението на цинцарите към всички български младежи, които желаят след своето успешно дипломиране да се завърнат в Румъния, за да упражняват своите професии.

За да илюстрира несгодите на българите под румънска власт, Данаил Бекяров многократно, в различен контекст, цитира конкретни статии, публикувани в добричкия периодичен печат. Подробните проучвания върху местните публицистични издания прерастват през 1998 г. в първия монографичен труд на Бекяров – „Материали и спомени за добруджанския периодичен печат: вестници и списания, излизали в Добрич 1919–1940 г.“ (Bekyarov, 1998). Прави впечатление, че повечето български вестници и списания съществуват за кратко, но въпреки това успяват да изпълнят своята задача – да изобличат нередностите и насилието, упражнявано върху българите. Свидетелство за солидното място, което Данаил Бекяров заема в

българския национален печат през последното десетилетие от румънската окупация на Южна Добруджа, е биобиблиографията, посветена на неговата публицистична дейност (Gocheva, 2010).

Заедно с двете серии спомени, в Научния архив – БАН са депозирани и два дневника, водени от Данаил Бекяров през втората половина на 30-те години. Те третират политически и образователни теми, свързани със затруднената национална самоизява на българите. Спомените, писани от дистанцията на пет десетилетия, не влизат в противоречие със свидетелствата в дневниците, а напротив – допълват мащабната картина на действителността в Добруджа по време на румънската окупация.

Последните години от своя живот Данаил Бекяров посвещава на интелектуални занимания, свързани със средновековното и възрожденското минало на град Добрич. През 2002 г. публикува втората си монография, озаглавена „Хаджиоглу Пазарджик: някогашният Добрич от XIV век до 1882 г.“ (Bekyarov, 2002).

Приживе Бекяров успява да направи основна редакция на своите спомени, но те остават непубликувани. Към настоящия момент продължава да се наблюдава липса на издадени лични свидетелства за реалността в Южна Добруджа по време на румънската окупация в периода 1919–1940 г. Голяма част от съхраняваните документални свидетелства в българските архиви и библиотеки са силно политизирани. С всички условности на мемоарния жанр, ръкописното наследство на Данаил Бекяров може да бъде определено като достоверен източник на информация за живота на българите под румънска власт.

Много аспекти от нелекия живот на българите, оставени под чужда власт в Южна Добруджа, са пресъздадени в ръкописното наследство на краеведа и публицист Данаил Бекяров. Това обстоятелство провокира екипа на Научния архив – БАН да включи мащабния краеведски труд в своята издателска програма.

БЕЛЕЖКИ

[1] **НА-БАН**, ф. 332, оп. 1.

ЛИТЕРАТУРА

Бекяров, Данаил. (1998). *Материали и спомени за добруджанския периодичен печат: вестници и списания, излизали в Добрич 1919–1940 г.* Шумен: Славчо Николов и сие, 245 с. ISBN 954-8922-03-7.

Бекяров, Данаил. (2002). *Хаджиоглу Пазарджик: някогашният Добрич от XIV век до 1882 г.* Добрич: Изд. на библиотека „Дора Габе“, 191 с. ISBN 954-90690-2-8.

Гочева, Галя. (2010). *Данаил Стефанов Бекяров 1911–2006: био-библиография*. Добрич: Матадор 74, 116 с. ISBN 978-954-371-212-0.

REFERENCE

Bekyarov, Danail. (1998). *Materiali i spomeni za dobrudzhanskia periodichen pechat: vestnitsi i spisania, izlizali v Dobrich 1919–1940 g.* Shumen: Slavcho Nikolov i sie, 245 s. ISBN 954-8922-03-7.
Bekyarov, Danail. (2002). *Hadzhioglu Pazardzhik: nyakogashniyat Dobrich ot XIV vek do 1882 g*. Dobrich: Izd. na biblioteka „Dora Gabe“, 191 s. ISBN 954-90690-2-8.
Gocheva, Galya. (2010). *Danail Stefanov Bekyarov 1911–2006: bio-bibliografia*. Dobrich: Matador 74, 116 s. ISBN 978-954-371-212-0.

THE ROMANIAN OCCUPATION OF SOUTHERN DOBRUDJA, REFLECTED IN THE MANUSCRIPT HERITAGE OF PUBLICIST DANAIL BEKYAROV

Abstract: *This article presents the manuscript legacy of the lawyer, local historian and publicist Danail Bekyarov (1911–2006). In the period 1983–1995, he wrote his memories on more than a thousand pages. The first part of his memoirs focuses on the ethno-demographic characteristics of the geographical area of Dobrudja from the 18th century to the period of the Romanian occupation. In his later memoirs, Bekyarov strove to objectively recreate the events from 1913 to 1940. The political reality in the 20s and 30s of the 20th century is revealed through numerous examples from social life in Southern Dobrudja. The memoirs deal with the complex relationships between Bulgarians and Romanians on the one hand, and Bulgarians and Tsintzars on the other. The personal testimonies of Danail Bekyarov have a special value, as they cover one of the white fields in Bulgarian history.*

Keywords: *local history; South Dobrudja; manuscript heritage*

Assist. Prof. Mila Krasteva, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0003-2366-8065
E-mail: m.krusteva@unibit.bg

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

ЗА НЯКОИ ПЪРВИ ПРИМЕРИ НА ДЕТСКИТЕ ИЛЮСТРОВАНИ КНИГИ

Калина Минчева
Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: *В настоящия текст се обръща внимание на едни от първите детски книги, които добиват популярност в много страни по света. Зараждането на детската литература в Западния свят пряко кореспондира с това на детската илюстрация. Развитието им върви неразделно, защото като изразни средства в детските книги те са взаимно допълващи се. Очертани са някои тенденции относно функциите на детската илюстрация, които настъпват при промяната на литературата, както и на някои социални, естетически и други особености през времето.*

Ключови думи: *детски книги; детска литература; детски илюстрации*

Става ли въпрос за детски книги, обикновено в съзнанието ни изникват познатите от детството ни книжки. Спомените ни за текста невинаги са точни и детайлни, понякога той е прочетен от самите нас или е чут от преразказа или прочита на възрастен. В съзнанието си носим най-важните моменти от сюжета на произведението или детайли, които са ни направили силно впечатление. От своя страна илюстрациите в детската книга мигновено грабват вниманието ни, запечатват се трайно в съзнанието ни и когато на по-късен етап от живота си се върнем към тях, те пораждат спомени и настроения от времето, когато за първи път сме разлиствали детските си книжки. Съществуват разнопосочни виждания на педагози, психолози, изкуствоведи, художници и издатели, от една страна, за функциите и ползите на илюстрациите и от друга страна, за ограниченията, които те налагат по страниците на детските книги[1]. Различните художествени подходи и техники на илюстриране, в съвременен аспект, налагат разнообразие на книжния пазар. Мненията и оценките от страна на потребителите/възрастните, които избират книги за децата, също са разнопосочни, често пъти крайно субективни.

Илюстрациите и художественото оформление на едно произведение са тези, които първи са оценявани, критикувани или харесвани, за текста е нужно време да бъде прочетен. По илюстрациите потребителят избира книгата, когато литературното произведение е ново и непознато. В случаите на познати класически текстове отново визията на книгата е водеща при избора на купувача. Всичко това оформя противоречиви мнения за художественото оформление на детската книга у възрастните – специалисти или потребители. Децата са най-важният компонент от тази система, те свободно и непринудено харесват творбите или не. Малките читатели обаче не биха се лишили от илюстрациите в детските си книги, което прави тези илюстрации важна част от книгата и мястото им е неоспоримо.

В настоящия текст спирам вниманието си на примери от зората на детската литература и се опитвам да очертая предназначението на илюстрациите в първите детски книги. По думите на К. Кирилова литературата за деца възниква, когато се появяват произведения, написани специално за малките читатели, и когато детството започва да се смята за важна и различна част от живота на човека. Това води до осъзнаване на детските особености и потребностите на децата като читатели. В началото литературата е обвързана с образованието и има дидактичен характер, затова се приема, че първите учебни детски издания са първите детски книги[2].

Първите опити са правени още от появата на книгопечатането, но „Сетивният свят в картини“ на чешкия просветител Ян Амос Коменски от XVII век повежда по нов път развитието на литературата за деца[3]. Коменски е познат на научната общност най-вече като педагог – един от създателите на науката за възпитанието, автор на „Велика дидактика“ (Stefanov, 2011). Произведението „Сетивният свят в картини“, издадено през 1657 г. на латински език, представлява илюстрована *детска енциклопедия* със 150 кратки статии, към всяка от които има уникална авторска илюстрация – гравюра (ил. 1–3). В педагогическата традиция е прието книгата да се счита за *първия илюстрован учебник* в света[4].

В книгата си Коменски препоръчва на учителя, след овладяването на азбуката, за развитието на уменията за четене на учениците да използва илюстрациите, които според него ще помогнат на учениците да прочитат целите надписи към тях. Използването на илюстрациите при Коменски е многопластово, структурирано и наситено с дидактически смисъл. Изображенията на „Сетивният свят в картини“, създадени от Коменски, са сложни илюстрации, доближа-ващи се до схеми, с много елементи, по-важните от които са номерирани и обяснени в текста към тях. Характерно за илюстрациите е, че изобразяват предмети, явления, действия не в статично състояние, а в тяхната взаимовръзка, и доколкото е възможно, да се предаде динамика чрез рисунката. В предговора към учебника Коменски препоръчва на учителите да насърчават децата да прерисуват и оцветяват

картинките и да ги обогатяват със своето въображение, защото той е на мнение, че по този начин децата ще развиват сръчността си и ще придобият усет за пропорциите между нещата[7].

JOH. AMOS COMENII
ORBIS SENSUALIUM PICTUS.
Hoc est:
Omnium fundamentalium in mundo rerum; & in vitâ actionum,
Pictura & Nomenclatura.
Editio auctior & emendatior cum Titulorum juxtà atq; Vocabulorum Indice.
Die sichtbare Welt.
Das ist:
Aller vornehmsten Welt-Dinge/ und Lebens-Verrichtungen/
Vorbildung und Benamung.
Auf's neue aufgelegt/ und an vielen Orten verbessert; nebst einem Titel- und Wörter-Register.
OMNIA SPONTE FLUANT ABSIT VIOLENTIA REBUS
Cum Gratia & Privil. Sacr. Caes. Majestatis, & Serenissi. Regis Polon. atq; Electoris Saxon.
NORIBERGÆ,
Sumtibus Michaelis & Joannis Friderici Endterei,
Anno Salutis clɔ Iɔc XCVIII.

Ил. 1. Начална страница на „Сетивният свят в картини“, 1689 г.[5]

Ил. 2. Илюстровани страници на „Сетивният свят в картини“, 1689 г.[6]

Ил. 3. Илюстровани страници на „Сетивният свят в картини“, 1689 г.[6]

Според К. Кирилова след издаването на „Сетивният свят в картини“ броят на книгите за деца, създадени по този модел, се увеличава значително. Примерът на европейските издатели преминава и в Америка – през 1687 г. в Бостън е издадена първата книга за деца, „Новият буквар на Англия“, преиздавана многократно повече от два века[8]. Според М. Георгиева в България детската илюстрация се заражда може би с „Буквар с различни поучения“ на д-р Петър Берон, или т.нар. Рибен буквар, издаден през 1824 г., като там тя изпълнява строго познавателна функция, но все пак е предназначена за деца (Georgieva, 2019).

Познавателната и образователната роля на илюстрациите от първите детски книги – енциклопедии, буквари, учебници, е доминираща. За целенасочено търсена естетика е трудно да се говори и целта им е по-скоро приложна.

В много страни по различно време народните приказки – устно разказвани, са записани и на свой ред се разпространяват, като се издават в различни краища на света. Една и съща народна приказка може да се появи в различни страни. Народните приказки са предназначени както за деца, така и за възрастни. Те стават извор на вдъхновение и на сюжети на

произведенията на много автори. Вълшебните приказки са най-популярни и всяка култура създава свои истории за магически същества и случки. През XVI век пример за фолклорно приказно наследство, преминало в литературно произведение, са историите от Далечния изток за смелия крал на маймуните – един от най-известните фолклорни герои в китайската литература. Китайският писател У Чън-ън използва като материал за романа си „Пътуване/пътешествие на Запад“ множество устни народни приказки за приключенията на краля маймуна (Kindersli, 2006).

В Западна Европа французинът Шарл Перо е първият, който записва устни народни приказки, но във версиите му няма толкова насилие, както в първоизточниците. Немските братя Якоб и Вилхелм Грим също събират народни истории. Научният им подход при събирането и обработването на приказките от Европа води дотам, че версиите им често се приемат за окончателни (Kindersli, 2006). По думите на К. Гаджева Шарл Перо има специално изискване текстовете му да бъдат придружени от илюстрации. Те присъстват още в ръкописа „Истории и приказки от старо време с морални наставления“, с подзаглавие „Приказки на мама Гъска“, от 1695 г. Нарисувани са с мастило и оцветени с гваш, като името на художника не е посочено. Две години по-късно, през 1697 г., когато „Приказки на мама Гъска“ са отпечатани за първи път, по подобие на ръкописа разположението на образите е непроменено, но към приказките са прибавени още три (Gadzheva, 2019).

В първия вариант от 1812 г. „Детски и домашни приказки“ на Братя Грим не са придружени от изображения, но за второто издание, отпечатано през 1819 г., и за съкратеното издание от 1825 г. Якоб и Вилхелм поръчват на брат си Лудвиг Емил Грим да създаде изображения към някои от приказките[9]. К. Гаджева прави подробна съпоставка между текста и илюстрациите на едни и същи приказки на Шарл Перо и Братя Грим. Например в илюстрацията към приказката „Червената шапчица“, представена в книгата на Шарл Перо, героинята е изобразена като жена, легнала в легло, с двусмислено отношение към вълка, който е застанал до нея. Лудвиг Емил Грим изобразява главната героиня като девойка, която е в къщата на баба си и вижда легналия в леглото вълк с дрехите на бабата. Изискването на Вилхим Грим към брат му в илюстрациите да има повече детайли с християнско съдържание, обяснява нарисуваната отворена Библия на масата (Gadzheva, 2019). Това, което би могло да се каже за първите записани приказки, е наличието на поучения и известна пропаганда на морални и религиозни ценности в илюстрациите. За разлика от образователната роля на илюстрациите в учебната детска литература, функцията им тук е по-скоро възпитателна и нравоучителна.

Детската литература се очертава като отделна и независима форма на литературата през втората половина на XVIII век, преди това тя съществува

само в начален стадий[10]. През 1744 г. в Англия е издадена „Хубава джобна книжка“. Тя е предназначена за обучение и забавление на малкия господар Томи и хубавата госпожица Поли и се приема, че е първата книга, специално насочена към деца. Първоначално е продавана с безплатни подаръци, топка за момче и възглавничка за карфици за момиче. Въпреки че нито един от тези подаръци не е оцелял, те очевидно са били черни от едната страна и червени от другата, като добрите дела трябвало да се отбелязват с карфица, забита в червената страна, а лошите – с карфица, забита в черната. Както се споменава на заглавната страница, играчките са имали за цел „да направят Томи добро момче, а Поли – добро момиче“[11]. Издателят на книгата Джон Нюбъри е първият в света, който отваря книжарница само за детска литература – през 1745 г., затова първата награда за детска книга в света носи неговото име[12, 13].

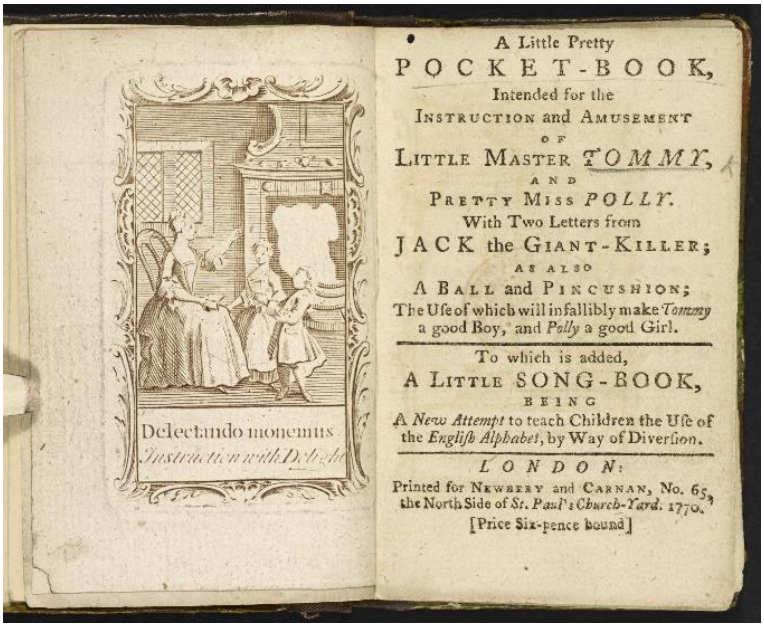

Ил. 4. Разтвор с фронтиспис и титулна страница на „Хубава джобна книжка“, Лондон, 1770 г.[14]

Сцената от фронтисписа е поставена на закрито, в гостната на уютен дом от английската висша класа (ил. 4). Жена, четяща от книга, е вдигнала поучително едната си ръка. Двете деца до нея, които слушат, са облечени в елегантни дрехи като на възрастни[15]. До известна степен илюстрацията напомня на оригиналната титулна илюстрация от първото издание на „Истории и приказки от старо време с морални наставления“ („Приказки на мама Гъска“) от Шарл Перо – стая с камина и седнала възрастна жена,

заобиколена от трима младежи. Разликата е, че в илюстрацията от книгата на Шарл Перо жената държи хурка и вретено и говори, разказва на слушателите си. Жената е облечена в традиционно за простолюдието облекло, а дрехите на останалите са изискани и модни (Gadzheva, 2019: 5). В „Хубава джобна книжка“ на фронтисписа също е изобразена стая с камина, но седналата жена вече държи книга и е елегантно облечена; навярно е майка или гувернантка на децата.

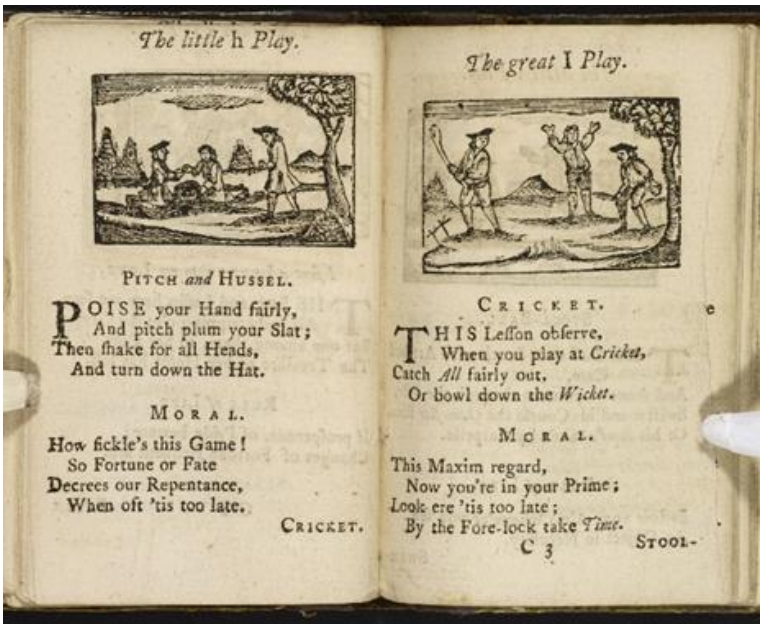
The little h Play.

PITCH and HUSSEL.

POISE your Hand fairly,
And pitch plum your Slat;
Then ſhake for all Heads,
And turn down the Hat.

MORAL.

How fickle's this Game!
So Fortune or Fate
Decrees our Repentance,
When oft 'tis too late.

CRICKET.

The great I Play.

CRICKET.

THIS Leſſon obſerve,
When you play at *Cricket*,
Catch *All* fairly out,
Or bowl down the *Wicket*.

MORAL.

This Maxim regard,
Now you're in your Prime;
Look ere 'tis too late;
By the Fore-lock take *Time*.

C 3

STOOL-

Ил. 5. Разтвор с илюстровани страници на „Хубава джобна книжка“, Лондон, 1770 г.[16]

Съществува разлика в стила на фронтисписа и останалите илюстрации на книгата (ил. 5). Изображенията на другите страници са дърворезбени гравюри, сцените са много по-енергични и динамични, на фона на природата[17]. В тази книжка илюстрациите фокусират, от една страна, образователната роля на учебните издания и възпитателната, нравоучителната роля на приказките, но от друга страна, има и игрови момент на забавление, което я прави по-близка до съвременната детска книга.

През XIX век илюстрациите стават особено важна част от книгите за деца. Тогава детското книгоиздаване започва своето развитие като самостоятелен профил. Появяват се много издателски къщи, които се посвещават на издаването на книги за деца. Станалите популярни в дадена страна детски книги прекрачват националните граници и се издават в различни държави. Това води и до по-голямо разнообразие при

илюстрациите. Приказките на Братя Грим и Шарл Перо стават любими на много поколения деца. Френският художник Гюстав Доре илюстрира приказките на Шарл Перо и други класически произведения. Приказките на Шарл Перо с илюстрации на Доре излизат през 1862 г. Художникът създава особен свят, съчетаващ гротеската и вълшебството, ужасното и смешното, с особен усет за детайла. Според съвременници на Доре рисунките му към приказките са много красиви, едновременно грандиозни и грациозни. В тях се чувства атмосферата на Германия (Dyyakov, 1983: 57–63), което го доближава и до версиите на приказките, преразказани от Братя Грим. Доре изгражда богати и ярки образи от загадъчен свят, надграждащ съдържанието на приказките (ил. 6–7). Неслучайно художникът е сочен за един от най-добрите илюстратори на XIX век.

Ил. 6. Илюстрация от Гюстав Доре към приказката „Котаракът в чизми“ на Шарл Перо

Ил. 7. Илюстрация от Гюстав Доре към приказката „Пепеляшка“ на Шарл Перо

Освен това вече може да се говори за естетическата роля на илюстрациите. Богатството и разнообразието на илюстра-циите, които пряко кореспондират с текста, съобразя-вайки се със сюжета му, от една страна, доразвиват наратива, а от друга – възпитават в естетика и отношение към красивото. Световната популярност на при-казките на Шарл Перо и Братя Грим не стихва и до наши дни и те все още са предиз-викателство пред илюстраторите. С различни видове художес-твени похвати на илюстри-ране се получава многообразие във визуал-ния разказ. На фона на

небогатия откъм описания текст на приказките, с помощта на илюстрациите си всеки художник създава нов приказен свят с индивидуална атмосфера и емоционалност.

През XIX век се развиват много нови форми и жанрове, като приключенски и фантастични истории, както и картинните книжки. Изображенията стават неизменна част от текста и на тях започва да се обръща същото внимание като на съдържанието[18].

През втората половина на XIX век твори немският поет хуморист Вилхелм Буш, като създава едни от най-известните детски произве-дения – „Макс и Мориц“ (1865), „Цап и Цоп“ (1882) и мн. др. При него може да се говори за авторски книги, които са ориентирани към децата. Авторът става известен със своите богато илюстровани от него самия истории, затова е смятан и за един от пионерите на модерния комикс. Но за разлика от комикса, текстът и илюстрациите при авторските книги имат една и съща тежест и взаимно се допълват и обогатяват, както се наблюдава в книгите на Вилхелм Буш (Benbasat, 2011). Характерно за тексто-вете на Буш е поучението и дори назида-нието. Въпреки това илюстрациите му внасят комично и позитивно настроение и като че ли имат за цел да покажат забавната страна на историята, въпреки конкретните строги посла-ния на текста. Книгите на Буш бързо стават популярни в Европа (ил. 8–9).

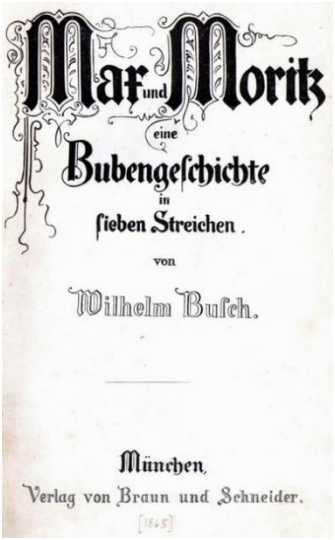

Ил. 8. Заглавна страница на първото издание на „Макс и Мориц“ от Вилхелм Буш, Мюнхен, 1865 г.[19]

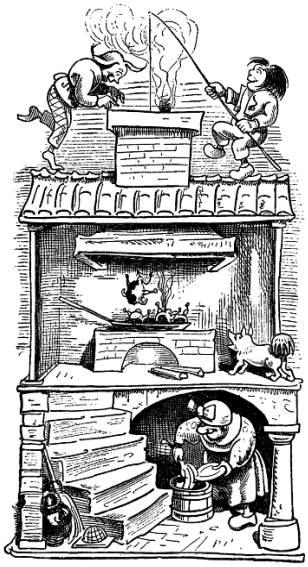

Ил. 9. Илюстрация От „Макс и Мориц“ от Вилхелм Буш[20]

Друг автор, който също илюстрира произведенията си, е английската детска писателка Биатрикс Потър. Тя се научава да рисува още като дете и особено добре – животни, които са и герои на нейните произведения (Kindersli, 2006). Първата ѝ история представлява илюстрирано писмо до детето на гувернантката ѝ. Домашните ѝ любимци – зайчетата Питър и Бенджамин – стават герои на първите ѝ книги. През 1901 г. Б. Потър сама финансира първите 250 книжки „Зайчето Питър“, с черно-бели илюстрации. Тя обаче печели доверието на издателя Норман Уорн и през 1902 г. „Зайчето Питър“ излиза в многохиляден тираж (ил. 10–11).

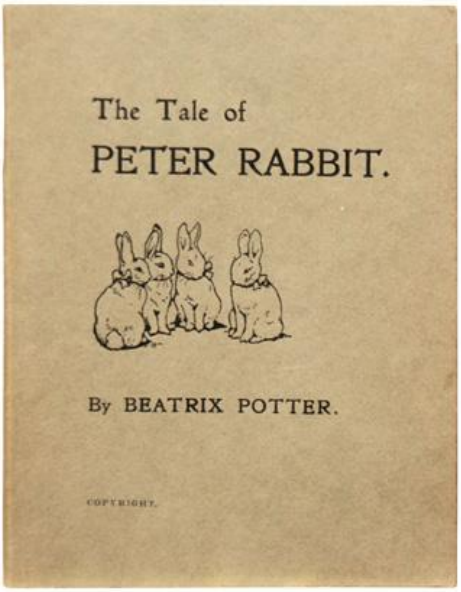

Ил. 10. Корица на първото издание на „Зайчето Питър“, 1901 г.[21]

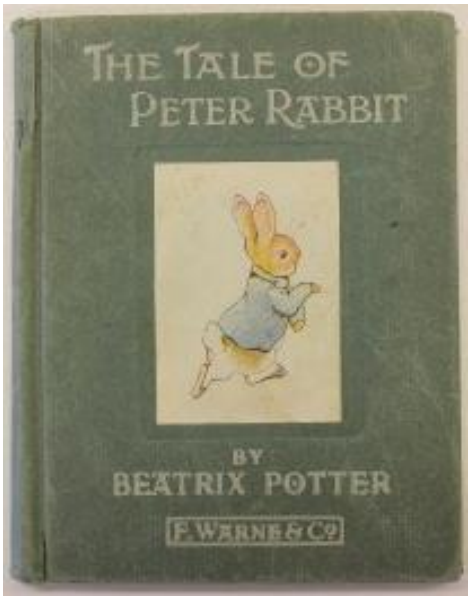

Ил. 11. Корица на „Зайчето Питър“, 1918 г.[22]

Авторката се посвещава на любимите си занимания – да общува с животните и природата, да пише и рисува за тях. Нейни герои са зайчета, мишки, котета, жабоци, патици и други малки животни, които подобно на хората имат дом, семейство, приятели и врагове, вършат пакости и си прощават. Дори понякога да звучат твърде поучително, историите за животни са близки и мили, защото са написани с любов към всички деца[23]. До края на живота си Потър създава 23 книжки, които и до днес продължават да се превеждат, издават и четат с интерес в много страни по света (Kindersli, 2006).

Датският писател Ханс Кристиан Андерсен е един от първите автори, които създават *нови* авторски приказки. Първата му сбирка „Приказки“ е

публикувана в поредица от три части през 1835 и 1837 г. Данни за илюстрации на първите издания не се откриват, но самият Андерсен, когато разказва приказките си на деца, често оживява историите и героите с помощта на изящно и детайлно изрязани от хартия силуети, напомнящи театъра на сенките, като с помощта на лепило той създава и триизмерни обекти. За съжаление, технологиите на времето не позволяват тези фигури да се реализират като илюстрации, но днес с помощта на фотографията и графични програми този художествен подход се прилага при илюстрирането и дизайна на книгата.

Голям брой от изданията с приказките на Андерсен, публикувани в края на XIX и началото на XX век, са издавани в луксозни издания, в духа на стила ар нуво, сецесион, илюстрациите в повечето случаи са черно-бели. Примери за това са илюстрациите на Хелън Стратън (1899), Уилям Робинсън (1913), Хари Кларк (1916) и други художници (ил. 12–13). Интересни, изненадващи композиции завладяват вниманието на читателя. Със своята красота и изящество илюстрациите са хипнотизиращи и навяват меланхолични настрое-ния, типични за стила ар нуво, като същевременно силно кореспондират със съдържанието на Андерсеновите приказки, улавят настроенията на героите и средата.

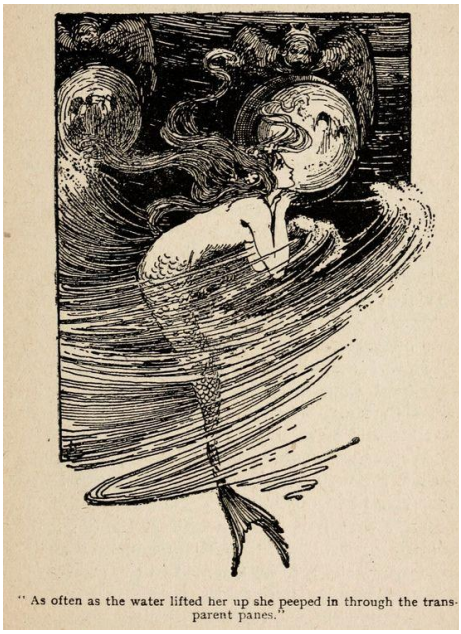

Ил. 12. Илюстрация на Хелън Стратън към Андерсенови приказки, 1908 г.[24]

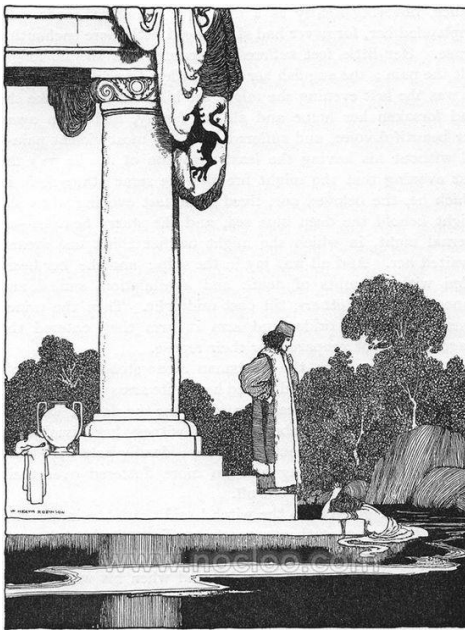

Ил. 13. Илюстрация на Уилям Робинсън към Андерсенови приказки, 1913 г.[25]

Други писатели, станали световноизвестни с авторските си приказки, са немският поет и писател Вилхелм Хауф, чиито творби са издадени за първи път през 1826 г., и ирландският драматург и писател Оскар Уайлд. Приказките на Оскар Уайлд излизат за първи път през 1888 г. под заглавието „Щастливият принц“ и други приказки“. През 1913 г. са публикувани с виртуозните илюстрации в духа на ар нуво на английския илюстратор Чарлз Робинсън (ил. 14)[26].

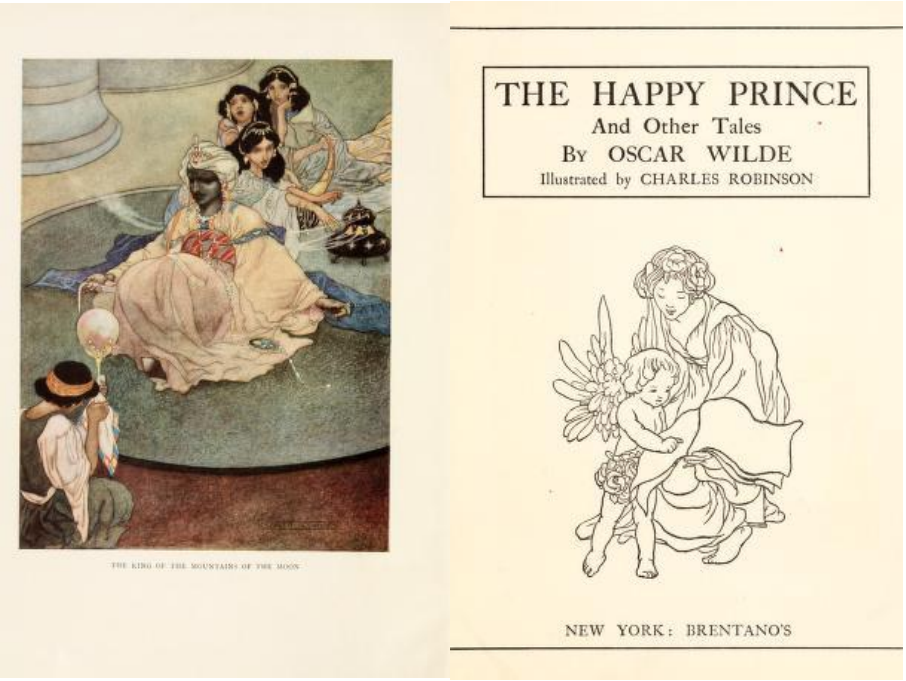

Ил. 14. Фронтиспис и титулна страница на „Щастливият принц“ и други приказки на Оскар Уайлд, с илюстрации на Чарлз Робинсън, Ню Йорк, 1920 г.[27]

Приказките са преиздавани с тези илюстрации години наред в различни страни. В тях личат печатарският опит на художника и професионализмът му в изграждането на цялостна концепция за дизайна на книгата. Цветните илюстрации са поместени на цяла страница. Те представят една от основните сцени в приказките, но като че ли черно-белите илюстрации с изящната си линия водят читателя по страниците и редовете на приказката. На пръв поглед те са поставени свободно на различни места върху страницата и разтвора, но така, че да изненадат и провокират интерес към текста.

През XIX век се появяват много авторски произведения – романи, повести, разкази, приключенски и фантастични творби, станали част от

световната литературна класика. Това е причината векът да бъде наричан „златен век“ на детската литература[28].

Едно от тези произведения е „Оливър Туист“ (1838) на английския писател Чарлз Дикенс, с илюстрации на английския илюстратор и карикатурист Джордж Крукшанк (ил. 15). По думите на П. Кокудева, когато британският художник прави първите 24 илюстрации, критиците смятат рисунките за крайно неподходящи. Обвиняват Крукшанк, че не може да рисува деца: изобразявал ги като ниски на ръст възрастни, липсвали типичните несъразмерно голяма спрямо тялото глава и омекотени черти, съществени за постигането на детско излъчване[29].

Други любими книги стават „Алиса в Страната на чудесата“ (1865) и „Алиса в Огледалния свят“ (1871) на Луис Карол, с илюстации от английския художник, график и карикатурист сър Джон Тениел (ил. 16). Според Б. Талбот (илюстратор на комикси и писател, известен като бащата на британския графичен роман) богатите на детайли черно-бели рисунки на Тениел остават окончателни. Текстът на книгите и илюстрациите на Тениел работят по начин, подобен на този в комиксовата среда – те се спояват в съзнанието на читателя, за да направят едно цяло, по-голямо от своите части. Например Карол не описва Лудия Шапкар: нашият образ за него е образът, създаден от Тениел[31].

Ил. 15. Илюстрация на Джордж Крукшанк към „Оливър Туист“ на Чарлз Дикенс, първо издание, Лондон, 1838 г.[30]

Ил. 16. Илюстрация на Джон Тениел към „Алиса в Страната на чудесата“ на Луис Карол, първо издание, Лондон, 1865 г.[32]

Романите „Приключенията на Том Сойер“, публикуван за първи път през 1876 г., и „Приключенията на Хъкълбери Фин“ – през 1885 г., на Марк Твен са илюстровани от Трю (Труман) У. Уилямс (ил. 17 и 18). Той е американски художник, известен като най-продуктивния илюстратор на книгите и романите на Марк Твен и първия, който изобразява герои като Том Сойер и Хъкълбери Фин[33].

Ил. 17. Илюстрация от Трю (Труман) У. Уилямс към „Приключенията на Том Сойер“ на Марк Твен, първо издание, САЩ, 1876 г.[34]

Ил. 18. Илюстрация от Трю (Труман) У. Уилямс към „Приключенията на Том Сойер“ на Марк Твен, първо издание, САЩ, 1876 г.[34]

Тези произведения и още много други, които са станали световна класика в детската литература, продължават да се издават и до днес. През годините художници от всички краища на света са илюстрирали произведенията според собствените си впечатления от текста, със своя художествен стил.

В края на XIX век немският илюстратор Оскар Плеч става един от най-популярните художници на детски книги в Англия, Франция, Швеция и САЩ (ил. 19 и 20). По думите на Р. Далкалъчева Плеч се специализирал в изобразяването на идеализирани сюжетни сцени с деца и животни. В тях детските персонажи са изведени от естествената си среда на все по-силно индустриализиращите се градове и са изобразени сред идеализиран селски или природен пасторал.

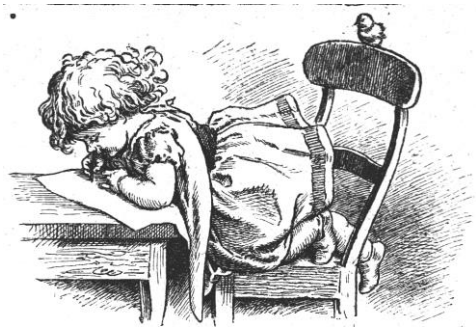

Ил.19. Илюстрация от Оскар Плетч, 1984 г. [35]

Ил. 20. Илюстрация на Оскар Плеч, 1880 г.[36]

Илюстративните композиции са изпълнени с ненужен реквизит, който няма пряко отношение към повествованието, а играе роля на декоративна украса, целяща да визуализира пасторалноидилична обстановка. Изкуствено щадящият детската психика модел на О. Плеч се утвърждава като преобладаващ педагогически модел (Dalkalacheva, 2020).

През XX век растежът на броя на детските произведения е толкова голям, че те започват да се разглеждат като отделен клон на литературата[37]. От първата половина на века са произведенията „Мечо Пух“ на английския писател Алън Милн, както и „Пипи Дългото чорапче“ и други произведения на шведската писателка Астрид Линдгрен, чиито първи – оригинални – илюстрации стават неизменна част от литературните творби. И до днес книгите са преиздавани с тях, а героите от произведенията се асоциират именно с образите от илюстрациите.

Илюстрациите на английския карикатурист и илюстратор Ърнест Х. Шепард към първото издание от 1926 г. на „Мечо Пух“ предизвикват в продължение на много поколения впечатление за идилично и безгрижно британско детство. Самият писател мисли, че книгата е предназначена не толкова за деца, колкото за детето във възрастния, но въпреки това той харесва и избира илюстрациите на Шепард, които биха били определени като илюстрации за най-малките деца. Майсторството на Шепард е в това, че илюстрациите му пряко кореспондират с текста, който понякога не е напълно ясен за децата, но илюстрациите им помагат по интуитивен път да разберат смисъла на историята. Илюстраторът изгражда характерни, запомнящи се образи на героите с техните индивидуални качества и особености, които бързо будят симпатия у децата. С позитивизъм и

идиличност се характеризират и илюстрациите му към „Вятърът във върбите“ на Кенет Греъм, създадени през 1931 г.

Познати на много поколения деца от различни страни по света са произведенията на Астрид Линдгрен – „Пипи Дългото чорапче“ (1945) с илюстрации на датската художничка Ингрид Ван Нюман[38], „Емил от Льонеберя“ с илюстрации на Бьорн Берг и другите ѝ произведения със запомнящи се образи. Илюстрациите им не просто доизграждат образи и ситуации, но с времето стават запазена марка на произведението.

Според Р. Далкалъчева двете революционни авторски издания, които впоследствие оказват решаващо влияние върху тематичното разкрепостяване на детската картинна книга, са „Там, където обитават дивите чудовища“ (или „При дивите неща“ ил. 20 и 21) на Морис Сендак (определен през 1964 г. от списание „Тайм“ като „Пикасо за децата“ (Dalkalacheva, 2020) – но когато книгата излиза през 1963 г., много хора решават, че е твърде страшна за малката аудитория. (Kindersli, 2006), и „Няма целувка за майката“ на Томи Унгерер (който в интервю за „Eselsohr“ се самоопределя като „вечен скиталец, бунтар, провокатор, или с други думи – кошмарът на педагозите“).

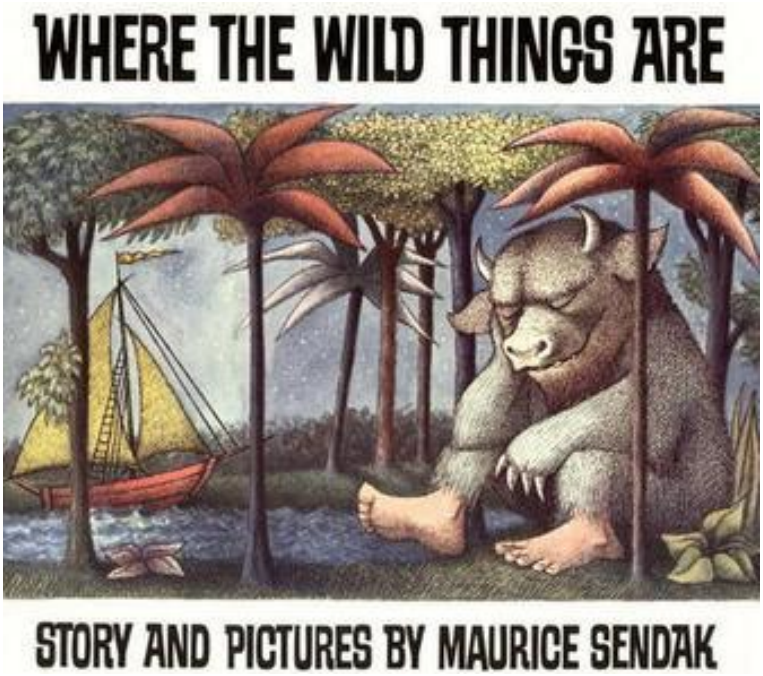

Ил. 20. Корица на картинната книга „При дивите неща“ на Морис Сендак, автор и илюстратор, първо издание, САЩ, 1963 г. [39]

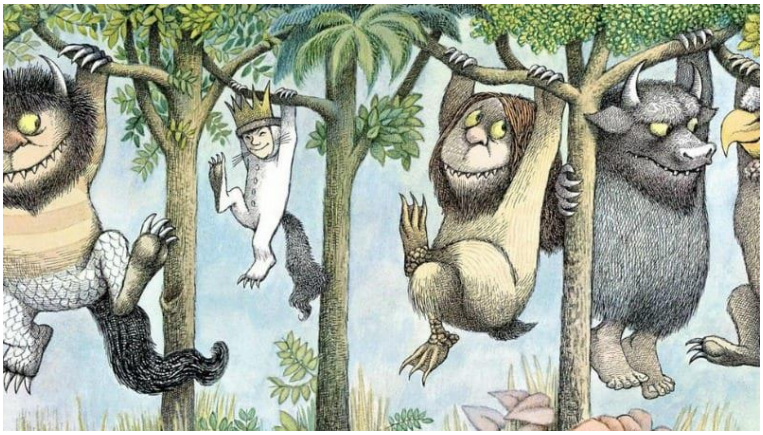

Ил. 21. Илюстрация към картинната книга „При дивите неща“ на Морис Сендак, автор и илюстратор, първо издание, САЩ, 1963 г.[40]

Още приживе двамата художници са признати за класици в областта на илюстрацията и освен близки приятели, те са най-вече съмишленици в намерението чрез авторските си картинни книги „да подготвят и въоръжат децата за реалността“, споделяйки в откровен диалог с тях, че „светът не се управлява от плюшени играчки“ (Dalkalacheva, 2020).

В полето на детската илюстрация от около втората половина на XX век започват да се оформят индивидуални авторски стилове на художниците. Пример за това е италианският художник илюстратор Либико Марайа. През 1961 г. той получава международно признание като илюстратор за работата си върху едни от най-известните класически произведения за деца, като „Андерсенови приказки“, „Том Сойер“ и „Принцът и просякът“ на Марк Твен, „Приключенията на Оливър Туист“ на Чарлз Дикенс, „Малкият лорд“ и „Тайната градина“ на Франсис Бернет, „Приключенията на Гъливер“ на Джонатан Суифт, „80 дни около света“ на Жул Верн и много други произведения. Марайя създава декоративни сцени с рядка живописна красота и сякаш „нахлува“ в страниците с големите си фигури и хармоничното оцветяване на жизнената среда, предаваща на очарования зрител чувството на лесно разпознаваема и личностно неповторима елегантност[41].

Съвременните детски книги се издават в повече стилове, форми и размери от всяка друга литературна форма. Илюстрациите разказват истории и помагат за изучаването на понятия, като цветове, форми, имена на предмети и т.н. С възрастта на читателите книгите стават по-обемни, а историите – по-сложни. Много талантливи художници още от появата на детските книги и до днес творят в полето на детската илюстрация (Kindersli,

с2006). Те са разпознаваеми за читателите и книги с техните илюстрации в различни страни по света. През XX век с традиции в детската илюстрация и художественото оформление на книгите са Германия, Полша, Италия, Франция, Русия, Япония и др.

През XXI век възможностите на детската илюстрована книга стават все по-големи. Използването на различни художествени похвати, техники и технологии дава възможности за много експерименти и интересни резултати. Може би в съвремието ни една от водещите мисии на художници, илюстратори, автори и издатели е детските книги да са интересни и занимателни за читателите, същевременно да са образователни и възпитателни, но и достатъчно инерактивни и в крак с времето, за да се конкурират достойно с електронните технологии.

Благодарности: Тази публикация е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Ефтимова-Илиева.

БЕЛЕЖКИ

[1] Виж повече за различни теоретични виждания относно функциите, ползата и ограниченията на илюстрацията в монографията на Катерина Гаджева „От текста към образа. Културологични и художествени аспекти на четири приказки от Шарл Перо и Братя Грим през втората половина на XX век“, 2023.

[2] **Кирилова**, К. *Първите стъпки на детските книги по света.* Достъпно на: https://detskiknigi.com/parvite-stapki-na-detskite-knigi-po-sveta/.

[3] Пак там.

[4] Енциклопедията съдържа подредени по оригинална и интересна логико-семантична последователност текстове: за устройството на материалния свят, за растенията, животните, човека, човешки дейности и занаяти, устройството на дома, начините на придвижване, изкуствата, науките, добродетелите, семейството, държавното устройство, религиите. „Сетивният свят в картини“ е най-тиражираното произведение на Коменски, то е преведено на над 10 езика скоро след издаването си и е използвано като учебник в продължение на над 150 години в различни страни. Виж повече в: **Ян** Амос Коменски и д-р Петър Берон: живот, мисия, педагогика. – В: *Българска наука*, бр. 126. Достъпно на: https://nauka.bg/bgnauka126/.

[5] Източник на изображението: ***Joh.*** *Amos Comenii. Orbis Sensualium Pictus: Hoc est: Omnium fundamentalium in mondo rerum, & in vita actionum.* Pictura & Nomenclatura – Noribergæ, 1698. Heidelberg University Library. Достъпно на: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/comenius1698/0001

[6] Източник на изображенията: ***Joh.*** *Amos Comenii. Orbis Sensualium Pictus: Hoc est: Omnium fundamentalium in mondo rerum, & in vita actionum.* Pictura & Nomenclatura – Noribergæ, 1698. Heidelberg University Library. Достъпно на: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/comenius1698/0001

[7] **Ян** Амос Коменски и д-р Петър Берон: живот, мисия, педагогика. – В: *Българска наука*, бр. 126. Достъпно на: https://nauka.bg/bgnauka126/.

[8] **Кирилова**, К. *Първите стъпки на детските книги по света*. Достъпно на: https://detskiknigi.com/parvite-stapki-na-detskite-knigi-po-sveta/.

[9] Повече за илюстрациите на първите издания на Шарл Перо и Братя Грим вж. в: **Гаджева**, К. (2023). *От текста към образа. Културологични и художествени аспекти на четири приказки от Шарл Перо и Братя Грим през втората половина на XX век*. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“; **Гаджева**, К. (2021). Българските илюстрации към приказката „Червената шапчица“ – поглед към XX век. – В: *Изкуствоведски четения*. София: ИИИзк, БАН, с. 269–284.; **Гаджева**, К. (2019). Първите илюстрации към приказката „Червената шапчица“. – В: *Проблеми на изкуството*, брой 2, с. 3–10.

[10] **Children's** Literature. – In: *Encyclopaedia Britannica*. Available from: https://www.britannica.com/art/childrens-literature.

[11] ***A Little*** *Pretty Pocket-Book.* British Library. Available from: https://www.bl.uk/collection-items/a-pretty-little-pocket-book.

[12] От 1922 г. насам детските библиотекари от Американската библиотечна асоциация ежегодно награждават с медал „Джон Нюбъри“ детски книги с изключителен принос към литературата за деца.

[13] **Кирилова**, К. *Първите стъпки на детските книги по света*. Достъпно на: https://detskiknigi.com/parvite-stapki-na-detskite-knigi-po-sveta/; **Киндерсли**, Д. (2006). Детска литература. – В: *Илюстрована семейна енциклопедия*, том 4, Г–Е. Белград: Mediasat East Europe, с. 221–223.

[14] Източник на изображението: ***A Little*** *Pretty Pocket-Book.* British Library. Available from: https://www.bl.uk/collection-items/a-pretty-little-pocket-book.

[15] ***A Little*** *Pretty Pocket-Book.* British Library. Available from: https://www.bl.uk/collection-items/a-pretty-little-pocket-book.

[16] Източник на изображението: ***A Little*** *Pretty Pocket-Book.* British Library. Available from: https://www.bl.uk/collection-items/a-pretty-little-pocket-book.

[17] ***A Little*** *Pretty Pocket-Book*. British Library. Available from: https://www.bl.uk/collection-items/a-pretty-little-pocket-book.

[18] **Кирилова**, К. *Първите стъпки на детските книги по света*. Достъпно на: https://detskiknigi.com/parvite-stapki-na-detskite-knigi-po-sveta/.

[19] Източник на изображението: https://de.wikipedia.org/wiki/Max_und_Moritz.

[20] Източник на изображението: https://de.wikipedia.org/wiki/Max_und_Moritz.

[21] Източник на изображението: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1901_First_Edition_of_Peter_Rabbit.jpg.

[22] Източник на изображението: https://blog.lib.uiowa.edu/speccoll/2014/07/24/first-edition-of-the-tale-of-peter-rabbit/.

[23] ***Peter*** *Rabbit.* Available from: http://www.peterrabbit.com.

[24] Източник на изображението: https://www.pinterest.com/pin/160018592996366609/.

[25] Източник на изображението: https://www.pinterest.com/pin/438678819953602800/.
[26] **Wilde**, Oscar. *The happy prince and other tales*. Ill Charles Robinson. New York, Brentano's, 1920. New York Public Library. Available from: https://archive.org/details/happyprinceother00wild3/page/18/mode/2up.
[27] Източник на изображението: https://archive.org/details/happyprinceother00wild3/page/n9/mode/2up.
[28] **Кирилова**, К. *Първите стъпки на детските книги по света*. Достъпно на: https://detskiknigi.com/parvite-stapki-na-detskite-knigi-po-sveta/.
[29] **Кокудева**, П. Оливър Туист на Ясен Гюзелев. – В: *Култура*, № 4 (2931), 3 февруари 2012. Достъпно на: https://newspaper.kultura.bg/bg/print_article/view/19294.
[30] Източник на изображението: https://victorianweb.org/art/illustration/dickens/olivertwist.html.
[31] ***Insight:*** *The enduring charm of Alice in Wonderland*. Available from: https://www.scotsman.com/arts-and-culture/insight-enduring-charm-alice-wonderland-1507205.
[32] Източник на изображението: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D0%B8%D1%81%D0%B0_%D0%B2_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B0%D1%82%D0%B0.
[33] **Rasmussen**, R. Kent. *Critical Companion to Mark Twain: A Literary Reference to His Life and Work*. True (Truman) W. Williams. 2014, pp. 943–944. Available from: https://books.google.bg/books?id=VYsavOLN8HQC&pg=PA943&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
[34] Източник на изображението: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Adventures_of_Tom_Sawyer.
[35] Източник на изображението: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oscar_Pletsch_Kinderwelt.png
[36] Източник на изображението: https://olddesignshop.com/2015/04/in-the-garden-free-vintage-storybook-clip-art/.
[37] **Children's** Literature. – In: *Encyclopaedia Britannica*. Available from: https://www.britannica.com/art/childrens-literature.
[38] Повече за илюстрациите на Ингрид Ван Нюман виж в: **Минчева**, К. (2020). Ингрид Ван Нюман – (не)познатата илюстраторка на „Пипи Дългото чорапче". – В: *Издател*, том XXII, брой 1, с. 41–50.
[39] Както е преведено заглавието в България от издателство „Лист", 2020 г.
[40] Източник на изображението: https://www.weareteachers.com/where-the-wild-things-are-activities/.
[41] ***Либико*** *Марайя.* Незабравимите детски илюстрации на Либико Марайя. Аспекти. Достъпно на: http://aszpecti.blogspot.com/2012/03/blog-post_07.html.

ЛИТЕРАТУРА

Бенбасат, Ал. (2011). Комиксите. – В: *Банкноти и мечти между кориците: масова книга и масово книгоиздаване*. София: Сиела. ISBN 978-954-28-0861-9.

Гаджева, К. (2019). Първите илюстрации към приказката „Червената шапчица“. – В: *Проблеми на изкуството* (2), 2019, с. 3–10. ISSN 0032-9371.
Гаджева, К. (2023). *От текста към образа. Културологични и художествени аспекти на четири приказки от Шарл Перо и Братя Грим през втората половина на XX век.* София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-619-245-280-3.
Георгиева, М. Александър Божинов и Елин Пелин – един творчески екип в детската литература. – В: *Проблеми на изкуството* (2), 2019, с. 11–18. ISSN 0032-9371.
Далкалъчева, Р. (2020). Художествени интерпретации на темата за смъртта в авторски издания за деца, реализирани на немскоезичния книжен пазар в периода 1970–2010 г. – Във: *Визуални изкуства и музика*, Т. 1 (1), с. 74–94. ISSN 2683-1392 Достъпно на: https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/index.php/visual_arts_and_music/article/view/82 [15.05.2023].
Дьяков, Л. (1983). *Гюстав Доре*. Москва: Исскуство.
Киндерсли, Д. (2006). Детска литература. – В: *Илюстрована семейна енциклопедия*. Т. 4, Г – Е. Белград: Mediasat East Europe, с. 221–1223. ISBN 84-19819-1481-14.
Стефанов, Ст. (2011). Ян Амос Коменски и идеята за образование през целия живот.– В: *Управление и образование*, Т. VII (4), с. 175–179. Достъпно на: http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol7/book%204%20pdf/b4_26.pdf [15.05.2023].

REFERENCES

Benbasat, Al. (2011). Komiksite. – In: *Banknoti i mechti mezhdu koritsite: masova kniga i masovo knigoizdavane*. Sofia: Siela. ISBN 978-954-28-0861-9.
Dalkalacheva, R. (2020). Hudozhestveni interpretatsii na temata za smartta v avtorski izdania za detsa, realizirani na nemskoezichnia knizhen pazar v perioda 1970–2010 g. – Vuv: *Vizualni izkustva i muzika*, t. 1 (1), s. 74–94. ISSN 2683-1392 Dostapno na: https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/index.php/visual_arts_and_music/article/view/82 [15.05.2023].
Dyyakov, L. (1983). *Gyustav Dore*. Moskva: Isskustvo.
Gadzheva, K. (2019). Parvite ilyustratsii kam prikazkata „Chervenata shapchitsa“. – In: *Problemi na izkustvoto*, (2), 2019, s. 3–10. ISSN 0032-9371.
Gadzheva, K. (2023). *Ot teksta kam obraza. Kulturologichni i hudozhestveni aspekti na chetiri prikazki ot Sharl Pero i Bratya Grim prez vtorata polovina na XX vek.* Sofia: Izd. na BAN „Prof. Marin Drinov“. ISBN 978-619-245-280-3.
Georgieva, M. Aleksandar Bozhinov i Elin Pelin – edin tvorcheski ekip v detskata literatura. – V: *Problemi na izkustvoto* (2), 2019, s. 11–18. ISSN 0032-9371.
Kindersli, D. (2006). Detska literatura. – V: *Ilyustrovana semeyna entsiklopedia*, t. 4, G–E. Belgrad: Mediasat East Europe, s. 221–1223. ISBN 84-19819-1481-14.
Stefanov, St. (2011). Yan Amos Komenski i ideyata za obrazovanie prez tselia zhivot.– V: *Upravlenie i obrazovanie*, t. VII (4), s. 175–179. Dostapno na: http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol7/book%204%20pdf/b4_26.pdf [15.05.2023].

ABOUT A FEW FIRST EXAMPLES OF CHILDREN'S ILLUSTRATED BOOKS

Abstract: *This text focuses on some of the first children's books that have gained popularity in many countries around the world. The genesis of children's literature in the Western world directly corresponds to that of children's illustration. Their development is in parallel because they complement each other as means of expression. A few trends regarding the functions of children's illustration that have occur with the spread of literature are outlined, as well as some social, aesthetic and other features over time.*

Keywords: *children's books; children's literature; children's illustrations*

Assist. Prof. Kalina Mincheva, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119 Tsarigradsko Shosse Blvd.,
1784 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0002-5254-702X
E-mail: k.mincheva@unibit.bg

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPIRIENCE

ФОТОТИПНИТЕ ИЗДАНИЯ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ (2020–2023): ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Красимира Александрова, Ваня Аврамова, Яница Радева
Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: *Статията прави обзор на издадените от Националната библиотека фототипни издания през изминалите няколко години, представя целите и излага перспективите пред бъдещата роля на фототипната книга в дигиталния свят.*

Ключови думи: *Национална библиотека; фототипно издание; факсимилна книга; дигитализация*

> *Когато техниките или формите претърпяват основни промени, такива като тази от свитък към кодекс или от ръкописна към печатна книга, или от отпечатване към VDU, сам по себе си текстът може да е същият, но неговото възприемане от читателите е твърде различно.*
> (Feder, 2001: 80)

Този кратък цитат от проф. Джон Федър, университетски преподавател по библиотечни и информационни науки в университета на Ливърпул, поставен като начало на настоящото изложение, осветлява ясно задачите, които Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ си поставя относно фототипните (факсимилните)[1] издания, реализирани през периода 2020–2023 г. Ако направим кратка справка[2] и се върнем седем-осем години преди разглеждания период, ще забележим, че броят на цялата книжна продукция и на фототипните издания на Националната библиотека е нараснал. През годините, обект на представяне, издателството на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е осъществило отпечатването на десет фототипни (факсимилни) издания на хартиен носител[3]. Освен издания на хартия, специалистите от Националната библиотека са съставили и седем електронни фототипни издания на флашносител. За 2021 г. това бяха дигитализираното тефтерче на Георги

Стойков Раковски и флашпамет с тринадесет първи издания на книги от Стилиян Чилингиров с творби за деца, публикувани от 1901 г. до 1959 г. Настоящият текст ще се съсредоточи върху издания на хартия предвид заложената в епиграфа на статията идея за възприемането на текста.

Историята на фототипните издания в България съвпада със създаването на културните институции след Освобождението. По данни на Маньо Стоянов можем да посочим като пръв опит в тази посока факсимилното издаване на „Синодик царя Борила“ през 1896 г. (Stoyanov, 1972: 126) Следващите стъпки са свързани с дейността на Археографската комисия към Министерството на просветата, започнала работа през първите години на XX век с няколко издания под общото заглавие „Български старини“ (Stoyanov, 1972: 126), и с издаването на Рибния буквар на д-р Петър Берон през 1938 г. След Втората световна война Народната библиотека става главна институция, която поема грижата за опазването на книжовното наследство, и издаването на факсимилни издания става част от отговорностите ѝ. Липсата на възможност за други способи за размножаване и ползване на старите издания, каквито днес са ксерокопирането и дигитализацията, превръща фототипната книга в единствен аналог за опазването на ценните и редки издания от повреждане в резултат от многократното им използване. Чрез тиражирането става възможно ценното издание да напусне пределите на Библиотеката и неговото проучване да се осъществи на всяко място и по всяко време. Днес, в ерата на дигитализацията, фототипното издание променя своите функции. То, във връзка с цитираната в началото на статията мисъл, осигурява автентичност, но и чрез факта на лимитирания тираж и номерацията представлява интерес не само за изследователите, но и за библиофилите.

Някои от издадените фототипно книги на Националната библиотека са финансирани от Министерството на културата, друга част – от частни лица и организации, дарили средства за книгоиздаване. Трета част са издания по проекти, като Програмата „Помощ за книгата“ към Министерството на културата. „Празничният миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“ е съвместно издание с Дружеството за история и култура „Матица черногорска“. Две от изданията на хартиен носител – „Празничен миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“ и първото издание на „Под игото“ от Иван Вазов, не са предназначени за продажба.

Подборът за отпечатване на едно или друго фототипно издание от Националната библиотека е подчинен на целта на институцията, заложена в нейната Стратегия за развитие[4], а именно опазването, съчетаващо знанието и възможността за достъп до книжовно-документалното и културно наследство. Част от фототипните издания са редки и ценни ръкописи, друга са издания по повод юбилеи на личности с важно културно-историческо значение. Така в началото през 2023 г. излезе от печат фототипно издание на „Стихотворения“ на Яворов от 1904 г. с предговор на Пенчо Славейков. Стихосбирката се издаде по повод 145-годишнината от

рождението на Пейо Яворов и 145-годишнината на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Класическото разбиране за факсимилната книга включва съобразяване на технологията, по която се изготвя съответното издание. Целта е „да бъде постигната максимална степен на подобие на оригинала първоизточник – размер, външен вид, хартия, подвързия, всички особености на текста и илюстрациите, следите от ползването и на времето“ (Balgarska kniga, 2004: 446). За осъществяването на тази цел стремежът е и към точност в грамажа и разцветката на хартията, на която е бил издаден оригиналът. Факт е, че малко от изданията, било поради икономически, било поради други причини, си поставят такава задача. Нашето разбиране е, че колкото по-близо до автентичния вид на оригинала се намира фототипното издание, толкова по-силно то улавя духа на авторовото време, в което книгата се е появила и битувала сред публиката. Такива са почти всички издания, които бяха отпечатани през последните години. Особено внимание беше отделено за отпечатването на Аджарското четириевангелие от 1652 г. То излезе като пълноцветно издание с лимитиран тираж от 200 номерирани екземпляра. Аджарското четириевангелие се съхранява в Библиотеката от края на 70-те или началото на 80-те години на XX век и е сред най-ценните документи на Националната библиотека. Изданието, както всички фототипни издания на Библиотеката от разглеждания период, включва обяснителен текст от специалист от институцията.

Предговорът, съпътстващ фототипните издания, е важна част от тяхното съвременно битие. Наличието на уводен паратекст е оценено от съставителите на фототипни издания още през втората половина на 60-те години на миналия век. Тези издания се реализират от издателство „Наука и изкуство“ („Летопис на Константин Манаси по Ватикански преписи“). През 60-те години Народната библиотека става институцията, която осъществява фототипно издаване на възрожденски вестници („Български орел“, „Дунавски лебед“, „Будилник“, „Дума на българските емигранти“ и др.). Тези издания са снабдени с богат справочен апарат – уводни бележки, показалци, речници, коментари. „Без тях изданието ще се превърне в една размножена снимка, която ще направи възможно използването на ръкописа и другаде освен на мястото, гдето се пази, но с нищо няма да улесни и подпомогне научното му изследване“ (Stoyanov, 1972: 129). Именно по тази причина предговорът е схващан като онзи механизъм, чрез който старото знание проговаря на съвременния читател. Затова необходимо условие за качество е богатството от поднесената информация в предговора, съпътстващ изданието. В него „трябва да се дадат колкото се може повече сведения за преиздаваната книга – нещо от творческия процес на написването ѝ, за нейното разпространение, приема ѝ от читателите, доколко и как е била използвана и пр.“ (Stoyanov, 1972: 130).

Именно на тези утвърдени принципи е композиран двуезичният следговор към Аджарското четириевангелие от проф. Елисавета Мусакова.

В него тя се спира обстойно на изработката на евангелието, хартията, подвързията на изданието и всички важни елементи по него. Задълбочен анализ е направен и на приписките по него, огледани са с вещо око и личностите на книжовниците.

Изданието бе реализирано по случай празника на Националната библиотека и на 10 декември 2022 г. беше представено пред библиотечната общност. На 31 януари 2023 г. в Централното фоайе на Библиотеката беше организирано ново представяне, за да се запознае широк кръг от читатели с ценното издание.

По повод 120-годишния юбилей на писателя Ангел Каралийчев беше отпечатано фототипното номерирано издание на първата му книга за деца – „Мечо“, с оригиналните рисунки от Илия Бешков. Специално за книгата беше написан и литературноисторически текст, който обглежда редактирането на разказите от писателя. „Мечо“ също беше представена – веднъж в сградата на Националната библиотека и втори път с цел словото да отиде при своя публика, тенденция, засилваща се днес, в ерата на електронно разпространение на информацията. Беше отчетена съвременната нагласа на читателите – тъй като информацията ги достига през техните мобилни устройства, и книгата трябва да функционира по подобен начин. Затова беше предприета PR стъпката сборникът на Каралийчев да бъде представен пред публика извън Националната библиотека. „Мечо“ взе участие в културната програма на Базара на книгата пред Националния дворец на културата. Там изданието беше представено не само пред детската аудитория, но и пред родители и възрастни роднини, които, припомняйки си своите първи срещи с творчеството на Ангел Каралийчев, проявиха интерес към изданието и беше осъществена своеобразна среща между поколенията.

Списанията на Петко Р. Славейков „Ружица“ и „Пчелица“ не са толкова добре проучвани от литературната история. Макар и изключително важни като начала, поставени от Славейков, те остават в сянката на другата му обширна обществена дейност. Тези списания не са и обект на издаване през 60-те и 70-те години на XX век. Фототипното издание „150 години „Ружица“ и „Пчелица“ е първата публикация на първото детско списание „Пчелица“ и първото женско списание „Ружица“ в книга. Събрани заедно, тези редки издания стават достъпни за проследяване и изучаване на историята на българската журналистика, педагогическите и просвещенските насоки на Българското възраждане и не на последно място – събрани по този начин в общо издание, „Ружица“ и „Пчелица“ хвърлят допълнителна светлина върху Славейковото наследство. Предговорът от гл. ас. д-р Бояна Минчева търси мястото на списанията в европейския контекст. Това е допълнителна и новаторска гледна точка към тези Славейкови издания, уплътняваща атмосферата, в която се заражда идеята за детско и женско списание.

Благодарение на получена субсидия от конкурса „Помощ за книгата“ към Министерството на културата, през 2023 г. Националната библиотека издаде фототипно три от учебните пособия на Йоаким Груев. Изданието „Йоаким Груев и неговият принос за изучаването на османотурски език и история през Възраждането“ е посветено на 200-годишнината от паметта на бележития възрожденец. То включва „Начална книга за османския език“, „Османска граматика“ и „История на османското царство“. Освен с обстоен предговор, изданието е снабдено с именен, географски и терминологичен показалец, изработени от д-р Невена Граматикова. С тях се хвърля повече светлина върху времето, в което авторът твори, изясняват се неясни за съвременния читател понятия на принципа на нагледното сравнение с обяснението им, дадено от Йоаким Груев.

Какви фототипни издания предстои да издаде Националната библиотека през 2023 г.? Като продължение на добрия прием от читателската аудитория на Аджарското четириевангелие, се работи по отпечатването на т.нар. Бусинско четириевангелие. То е напрестолно евангелие от третата четвърт на XVI век с богата украса в неовизантийски стил. Приписките по полетата и неизписаните страници са богат домашен извор за регионалната обща и културна история от XVIII век и първата половина на XIX век. Със своята разнообразна културно-икономическа информация и подготвяния съпътстващ обяснителен текст, изданието би било полезен издателски факт както за специалистите, така и за всеки ценител.

През 2023 г. в националния културен календар е включена годишнина с важно историческо значение – 80 години от спасяването на българските евреи. По този повод Националната библиотека е заложила реализирането на библиофилско издание. Това е „Свитъкът на Естир“, текст, възпроизвеждащ старозаветната история за кралица Естир и спасението на еврейския народ от заговора на злия Аман. Свитъкът, подобно на друг, вече издаден документ от фондовете на Националната библиотека – „Абагар“ на Филип Станиславов от 1651 г., е изключително сложен за полиграфическа изработка. Тези свитъци се съхраняват в цилиндри от благороден метал с орнаменти и се четат в синагогата на празника Пурим. Те са богато украсени и са навити на дървена палка, която се нарича „дърво на живота“. Свитъкът, съхраняван в Националната библиотека, е от XVI век и представлява ценност за всяка колекция. Идеята на специалистите от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е да подготвят библиофилското издание на този ръкопис, като бъдат запазени всички параметри на оригинала. Размерите на свитъка са 322 x 5 cm.

През настоящата година предстои да бъде реализирано и друго фототипно издание – свързано с 200-годишнината на Константин Стоилов. То ще включва „Речи“ от д-р К. Стоилов и „Д-р Константин Стоилов“ от Ана Трнка-Чипева.

Издадените през разгледания период (2021–2023) фототипни издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ не са малко. Богатите ѝ фондове пазят още ръкописи, редки и ценни издания на български, черковнославянски, османотурски и други езици, които очакват да станат достояние на четящата общественост.

БЕЛЕЖКИ

[1] По-нататък в текста ще използваме определенията „факсимилно“ и „фототопитно“ издание като синоними.

[2] **НБКМ.** Печатни издания. – В: *Официален сайт на НБКМ*. Достъпно на: https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bb%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be/%d0%bf%d0%b5%d1%87%d0%b0%d1%82%d0%bd%d0%b8-%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d1%8f/ [05.04.2023].

[3] Това са „Стихотворения“ на Пейо Яворов от 1904 г., Аджарското четириевангелие от 1652 г., „Мечо“ на Ангел Каралийчев от 1925 г., „Христо П. Тъпчилещов – живот и неговата обществена дейност“ от 1935 г., 150 години „Ружица“ и „Пчелица“, „Из документалното наследство на Георги С. Раковски“, „Празничният миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“, „Под игото“ на Иван Вазов от 1894 г., „Пътят към книгите. Увод в библиографията“ от Тодор Боров, „Йоаким Груев и неговият принос за изучаването на османотурски език и история през Възраждането“. Тук няма да бъде възможно да бъдат представени обстойно всички издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, но всички те заслужават своята читателска аудитория.

[4] ***Стратегия*** *за развитие на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ 2022–2026*. (2023). Достъпно на: https://www.nationallibrary.bg/www/wpcontent/uploads/2022/03/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%98%D0%AF-2022.pdf [04.04.2023].

ЛИТЕРАТУРА

Гергова, Ани (2004). *Българска книга.* Енциклопедия. София: БАН, 2004, 506 с. ISBN 954-642-210-X.

Стоянов, Маньо (1972). Фототипно преиздаване на стари ръкописи, книги и периодични издания. – В: *Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“*, т. 12.

Федър, Джон (2001). Книгата в историята и историята на книгата. – В: *Историята на книгата. Книгата в историята*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 356 с. ISBN 954-07-1050-2.

REFERENCES

Gergova, Ani (2004). *Balgarska kniga.* Entsiklopedia. Sofia: BAN, 2004, 506 s. ISBN 954-642-210-X.

Stoyanov, Manyo (1972). Fototipno preizdavane na stari rakopisi, knigi i periodichni izdania. – V: *Izvestia na Narodnata biblioteka „Kiril i Metodiy“*, t. 12.
Fedar, Dzhon (2001). Knigata v istoriyata i istoriyata na knigata. – V: *Istoriyata na knigata. Knigata v istoriyata*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 356 s. ISBN 954-07-1050-2.

THE PHOTOTYPE EDITIONS OF THE NATIONAL LIBRARY "ST. ST. CYRIL AND METHODIUS" (2020–2023): GOALS, TASKS AND PERSPECTIVES

Abstract: *The article provides an overview of the phototype editions issued by the National Library over the past few years, presents the goals and sets out the prospects for the future role that the phototype book will have in the digital world.*

Keywords: *National Library; phototype edition; facsimile book; digitization*

Assoc. Prof. Krasimira Alexandrova, PhD
National Library of Bulgaria "St. st. Cyril and Methodius"
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: k.aleksandrova@nationallibrary.bg

Vanya Avramova, PhD
National Library of Bulgaria "St. st. Cyril and Methodius"
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: v.avramova@nationallibrary.bg

Yanitsa Radeva, PhD
National Library of Bulgaria "St. st. Cyril and Methodius"
1504 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0009-0005-0502-0064
E-mail: y.radeva@nationallibrary.bg

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

ЗА КНИГАТА „БЪЛГАРСКИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН МОДЕРНИЗЪМ. ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО И ИДЕНТИЧНОСТТА“

Александра Антонова
Институт за литература при Българската академия на науките

Резюме: *Книгата на д-р Иван Христов разглежда българския литературен модернизъм в поредица от отношения – към родното, женското, медиите, социалистическия реализъм, постмодернизма, отношения, които задават характерен модус на постоянно завръщащо се пре-осмисляне, пре-възприемане. Модернизмът е мислен извън традиционното си, по-тясно хронологическо ситуиране и разглеждането му в развитие залага мисленето за модернизма през мисленето на модернизма за идентичността и времето, уловени в наниз от понятия ключове. Изследването разработва понятията като контексти и подходи, развивайки възможностите на контекстуализацията, предизвиквайки предела на значението.*

Ключови думи: *български литературен модернизъм; родно; женско; медия; постмодернизъм; социалистически реализъм; тоталитарно изкуство*

Книгата на д-р Иван Христов, която се нарежда сред най-новите изследвания върху българския литературен модернизъм, прави впечатление със своята структура, в която определящ е методът на отношението: българският модернизъм се разглежда в *отношение към – във въздействието на* – родното, женското, медиите, социалистическия реализъм, тоталитарното изкуство, постмодернизма. Книгата следи развитието на идентичността на модернизма не само през времето, но и през мисленето на модернизма за идентичността и времето, за тяхното взаимо определяне. Тъкмо тази динамика, разколебаване, постоянно завръщащо се преосмисляне определя и динамиката на самия модернизъм, и динамиката на възприемането му. В този смисъл подходът – определянето на модернизма и през неговото „мислене“, и през мисленето за него – е сполучливо намерен.

Разтварянето на литературноисторическото време, определянето на модернизма като „динамично явление“, т.е. извеждането му от традиционното хронологическо ситуиране в първите десетилетия на българския литературен XX век и възприемането му във взаимодействия, т.е. в активно развитие във и чрез по-сетнешни явления, като социокултурните концепти за родно, женско, чуждо и медия, в естетическите визии на социалистическия реализъм и постмодернизма, задава широк изследователски път. Изследването разработва понятията като контексти (подходи), доизграждайки имплицитно и връзката „понятие – контекст“; шестте проблемни полета развиват *възможностите на контекстуализацията,* което предпоставя и многообразието на приложените подходи: социология, политология, културология, история, психоанализа и др.

Както заявява още в уводните думи, д-р Иван Христов мисли българския литературен модернизъм извън „хронологично-концептуалното му статукво“, схващане, според което модернизмът ще се окаже „пулсиращ“ в много текстове „преди, след и встрани от модернизма“, предложено от Елка Димитрова в изследването ѝ „Модернизъм и интерпретация (литературен ракурс)“ от 2012 г. Анализите на Христов разглеждат българския литературен модернизъм в развитие, в осцилиране между лява и дясна литературна традиция (естетика), в етапи на моделирането на Аза (по Бойко Пенчев).

Предложеният *изход* на българския литературен модернизъм от стесняващите граници на междувоенния период естествено води до интерпретиране (проблематизиране) на понятията за време и идентичност, което тече латентно през целия разказ за модернизма. Преживяването на времето е създаване на смисъл, на идентичност, спомнянето е припомняне, т.е. (себе)идентифициране. Изследването на д-р Христов, с други думи, избира да работи (и да се конституира) и чрез максимално фундаментални философски понятия и подходи.

Първият дял на книгата е оформен като „Българският литературен модернизъм и родното“. Функционирането на понятието за изкуство през понятието за родно (изкуство) в мисленето на българския литературен модернизъм Христов показва в няколко текста на Сирак Скитник („Изкуство и улицата“, „Утрешното изкуство“, „Тайната на примитива“ в главата „Сирак Скитник. Между храма и улицата“) (Hristov, 2022: 21), като разгръща вижданията на артиста за противостоенето на елитарното и уличното изкуство, както и особено важните урбанистични (индустриалистки) визии за масовото изкуство на фона на класически концепти на Гео Милев. Христов прави детайлни уточнения в понятията „национално изкуство“, „родно изкуство“, от една страна, и „народно изкуство“, от друга, с оглед на отношението регионално – универсално във виждания на Гео Милев и наследилия го Сирак Скитник. Като подчертава разликите в схващанията на двамата модернисти, авторът ни напомня за нееднозначността на понятията като характерна особеност на литературния модернизъм.

Извеждането на „женската тема“, на „женското“ като социално и съответно психологическо явление в отношение към модернизма дава интересен интерпретативен аспект (частта „Българският литературен модернизъм и женското“): „женското“ е формулирано като феномен на войната. Темата за женските изяви в поезията е превърната в подстъп към друга важна литературнотеоретична тема – за механизмите на формирането на канона, за контекстуализацията, за канонизацията и маргинализацията като производни. Във втората част авторът развива тезата за социално-политическите условия, а именно Първата световна война и настъпилия дисбаланс в обществения живот, които създават необходимостта жените да заместят мъжете на редица отговорни позиции – войната е мощен фактор, който развива, който преоформя женския (и мъжкия) свят. „Вестник за жената“ носи идеята за този обогатяващ се, все по-многосъставен свят, в който бродериите и готварските рецепти „съжителстват“ с художествени и изкуствоведски текстове. Ценен от литературноисторическа гледна точка е обзорът на т.нар. „женска тема“ на страниците на вестниците „Изток“ и „Стрелец“, който отразява своевременните схващания за женската природа при равнопоставянето на половете, възприемането на жената като творец, като реформатор, а чрез „женската тема“ е развита и характерната за края на 20-те години на XX век критика на западната култура (тук авторът прави интересното наблюдение, че в разглежданите публикации опозицията мъж – жена може да бъде сравнена с опозицията Запад – Изток). Инвентивно, чрез променящите се схващания за жената изследването обрисува тежките икономически, социални и емоционални кризи, които настъпват в живота (общението) на половете. Но обемният обзор на „женската тема“ на страниците на „Изток“ и „Стрелец“ не е случаен – той функционира като увод към факторите на канонизация и маргинализация на две поетеси – Багряна и Магда Петканова, към работата на контекста.

В изследването на канонизацията и маргинализацията на Багряна и Магда Петканова авторът извежда наличието на социални модели (образи/роли в семейството, ценностни матрици) във философията на българския литературен модернизъм, усвоени (приети) в/от българското модернистично писане. Тук Христов формулира друга своя оригинална теза – че новаторството на Багряна се изразява „единствено в промяната на gender дефиницията на лирическия субект“ (Hristov, 2022: 48). За целите на анализа си авторът формулира понятията „женска субектност“ и „мъжка субектност“, чрез които обозначава *противоположния знак* на „темите“, а не техния характер (съдържание).

Докато Багряна пише от позицията на жена по темите, утвърдени от мъже, а също „иронизира“ общите колективни ценности, Магда Петканова не изземва от мъжете техните теми, а въвежда „*наистина* женски теми“ (по определението на Милена Кирова). Следвайки – във виждането на Христов – отъпкания път на мъжете модернисти, Багряна еманципира „женската субектност“ на модернизма. Следователно – според анализа,

предложен тук – фактор за канонизацията на Багряна става смяната на знака при запазването на „темите“, докато фактори на маргинализацията (при Петканова) стават въвеждането на автентично женските „теми“ и женският субект на национализма, който остава невъзприет. Христов показва как различната трактовка на сходни мотиви резонира на социални модели на българското модернистично схващане.

Рефлексиите на „чуждостта“ оформят взаимодействия на модернизма, които на свой ред го дефинират с „метафората на модерността“ – САЩ (Пламен Антов), и с Европа и Изтока (Евразия, азиатския Изток в частта „Българският литературен модернизъм и чуждото“). Наблюденията са развити върху културни и политически противопоставяния: САЩ и Китай срещу Европа (зараждането на идеята за Европейски съюз), бели срещу цветни, кинематографът срещу книгата, джазът и дада срещу съдържанието (като игра с фо̀рмата, както пише Кирил Кръстев, своеобразен зигзаг в поствоенната психика); върху варваризма (дори физиологизма), бягството от интелекта.

Важен контекст задава и очертаният сложен културно-политически избор на България между двете войни, между Европа и Евразия тъкмо през концепциите за родно, за дебата за националната идентичност в синтеза на Изтока и Запада, който дебат се разгръща на страниците на в. „Изток“, и интереса към евразийската доктрина, развита под влиянията през 20-те и 30-те години на руската белогвардейска емиграция, в която взаимодействат Изтокът и Западът. Избраният подход обогатява знанието ни за концепциите за родно изкуство чрез отраженията във и на политическите идеи и разширява литературноисторическия контекст, като показва трансформациите на българския модернизъм от универсализъм и космополитизъм към регионализъм, към локални геополитически идеологии, в противопоставяния като комунизъм – фашизъм. В темата на отношенията българско – американско е откроено делото на Рувим Маркъм, което е важен исторически влог на работата на Иван Христов – възкресяването на фигурата на мисионера интелектуалец, публицист, лектор, писател пацифист Маркъм, освен че запознава релефно с една почти забравена днес фигура сред немногото (отлични) чуждестранни познавачи на българската култура, показва България в специфични и доста информативни „визии“ през „чужди“ очи. Тук трябва да отбележим любопитните успоредявания на България на Маркъм и съвременна България в любопитна статистика за образоваността, която Христов дава, възпроизвеждайки по оригинален начин социалната и културна среда, в която живее българският модернизъм, особеностите на духовния ни живот в първите десетилетия на XX век.

Четвъртата част „Българският литературен модернизъм и новите медии“ интерпретира мощното, дори определящо индустриално и медийно влияние, което оформя езици в българския литературен модернизъм. Чрез индустриалисткото пресемантизиране на понятията „Бог“, „машина“, „държава“, „улица“ изследването предлага виждане за връзката

авангардизъм – тоталитаризъм. Оригинална е структурата на разработката, която освен естетиката на експресионизма възпроизвежда и характерната за модернистичната практика жанрова хибридност – есето; статията и художественият текст са неделими, а тук и култури (българска и украинска) си говорят на един утопичен наднационален език.

Важен контекст в характеризирането на българския литературен модернизъм създава осмислянето на изразността (на авангарда като негова посока, но и опозиция) през индустриалната естетика на плаката, на пропагандата и рекламата, на репродукцията. Но инвентивното тук е формулирането на метафората на човека плакат като човека на авангарда, който замества човека на модернизма. Авангардът не само следва от, но и се противопоставя на модернизма: авторът посочва връзката на по-ранния модернизъм с буржоазното общество на града преди Първата световна война, а на експресионизма – с бедните, социално ниските среди; тези социални трансформации на изкуството възпроизвеждат важни естетически среди. Христов говори за „висяща“ идентичност на модерния (отчужден) човек и тъкмо през естетиката на плаката въвежда визията си за човека на експресионизма: човека с „висяща“ идентичност и човека на социалната низина. През естетиката на плаката и още през естетиката на монументализма на изображението, насочено към света, а не към Другия, авторът извежда имперсоналността на човека на експресионизма, която заляга в основата на имперсонализма на тоталитарното изкуство. И както експресионизмът се противопоставя на предхождащия го модернизъм, въпреки че се заражда от философията му, така и тоталитарното изкуство на свой ред отхвърля експресионизма, който заляга в основата му: „Писателите експресионисти са против индивидуализма на предходния модернистичен период, но след това техният имперсонализъм не е приет от тоталитарното изкуство и експресионизмът приключва своя живот, в България, с идването на Хитлер, в Украйна, с идването на Сталин“ (Hristov, 2022: 94–95). В хода на изследването Христов идва до заключението, че „соцреализмът е всъщност един радикализиран авангард, един постсимволизъм, враждебен към модернизма изобщо“ (Hristov, 2022: 169). Тоталитарното изкуство усвоява антииндивидуализма на експресионизма, но впоследствие маргинализира експресионистите – в търсене на нова идентичност (всъщност тук Христов индиректно определя импулса за търсене на нова идентичност като двигател на естетическите преломи). Тоталитарното изкуство е дясно в своя консерватизъм и рационалност, докато експресионизмът носи левия по характер устрем за промяна. Този императив на промяната, с трансформирана идентичност на Аза – от колективен през безличен към субектен, – ще се противопостави на тоталитарното изкуство чрез постмодернизма.

Естествено, все под знака модернизъм – медия изследването отваря нови смислови среди, като преминава от плаката към радиото – чрез техниката и медията изкуството застава в уникалното исторически влияние

на масите, радиото позволява смесването на високо и ниско, на жанрове. Радиото еманципира нов формат на контакт – слушателят е едновременно уединен, но и приобщен към огромна маса; радиото консолидира, но и разпръсква; радиото обезличава, разтваря времепространствени граници, играе с идентичността (включително национална) на човека – то е Бог и Машина едновременно. Медията сваля изкуството на улицата: ето как медия, авангард и революция взаимно си въздействат, а чрез статиите на Сирак Скитник, посветени на радиото, Христов оформя и нов контекст на явленията в българския модернизъм – появата на консумеризма (описан в статията на Сирак Скитник „Изкуство и улицата“). В хода на своята логика изследването идва до наблюдението, че модернизмът в развитието си – след реабилитирането на субектността на Аза, Другия, Чуждия и противопоставянето на колективистичния дух – възхожда към нови колективизми, този на експресионизма и след него – този на социалистическия реализъм. Разглеждането на *колективизма* (на Аза) в етапи, осмислянето му в спираловидна трансформация е сред успехите на изследването.

Българският литературен модернизъм е проблематизиран следователно и чрез още едно съотношение: модернизъм – социалистически реализъм, въвлича реализма като естетически похват, „действителността“ като естетическо явление. В петата част „Българският литературен модернизъм и социалистическият реализъм“ феноменът на модернизма е разгледан в контекста на художественото понятие за *реалистичност* при социалистическия реализъм; особено интересна е оформената и тук по повод *предметизма* в изображението теза за прехода на модернизма през предметизъм към социалистически реализъм. Авторът доразвива едно важно взаимодействие: естетика – идеология, чрез смисъла на понятията „реалност“ и „действителност“ тъкмо в променливостта на дефиницията, в променливостта на понятието „реализъм“ в изобразяването (главата „Атанас Далчев и социалистическият реализъм – несъответствия в метода“).

Контекстът модернизъм – соцреализъм е изграден и чрез идеологическо-политическата предпоставеност на социалистическия реализъм. Много важно е уточнението, че реализмът на соцреализма създава една идеална, утопична действителност-утре, действителност-в-развитие, и то действителност задача, а не само действителност блян: соцреалистичната действителност е фикционална, но всъщност „истинска“ (по думите на М. Горки). Реалността в идеалния си проект, реалността задача е своего рода успоредна реалност, съграждана, за да прикрие битовата, тя е „истина“ прикритие. „Истинската“ реалност има следователно различни функции – тя е и дидактична, и закриваща, тя е реалността, каквато трябва да бъде, но и каквато е заложена в настоящо битовата, тя не ѝ противоречи, тя не е нейна опозиция, а е неин стадий. (Тук припомням виждането на Христов, че тоталитаризмът е средство за бърза модернизация (Hristov, 2022: 16.)

Характеризирайки литературния модернизъм и посредством (в съпоставка с) естетическите схващания на соцреализма, Христов извежда една важна дефиниция на „задачата“: за разлика от теченията в модернизма, при соцреализма формулировката предшества художествения процес, което задава и неговата „квазихудожественост“; „действителността, която „произвежда“ социалистическият реализъм, е […] и специфичен език на властта, и производител на социални и политически митове, т.е. на идеологически доктрини“ (Hristov, 2022: 116). Тридялбата на Далчев на висока, забавна и поучителна литература е сполучлив ключ, през който да се прочете тенденциозността на текста задача. Спорът за спонтанността и рационалността в творческия процес се превръща (тенденциозно) в спор за идеологичността, или по думите на Христов, за „езика на Властта“, която „държи монопола над разграничаването на истината и лъжата“ (Hristov, 2022: 119). „Съзнателно“ става „тенденциозно“, „мислене“ става „умисъл“. В тази част спорът за действителността, за творческия процес дефинира важна особеност на идеологическия език – неговата мъглявост, неяснота, общо звучене, което позволява улавяне в капани на властта (Христов говори за „текущ смисъл“ на категориите и понятията спрямо политическите условия). Тенденциозността, идеологическата функция в някакъв смисъл лишава текста от автор, или по определението на Евгений Добренко, в текста на социалистическия реализъм се засрещат език и Власт, „единственият творец на социалистическия текст е Властта“ (Hristov, 2022: 121). Чрез съпоставката между вижданията за (художествена) действителност и творчески акт у Далчев и Радевски българският литературен модернизъм в развитието си се влива в теорията на социалистическия реализъм. Детската литература, около която се разгръща полемиката, става метафора на „педагогическото“ мислене за литература от страна на Властта, в поредното контекстопораждащо отношение – педагогическо vs естетическо.

Като формулира педагогическите (човекотворчески) конотации на понятието за социалистически действително и извежда разликите в понятията за „действителност“ при модернизма и при соцреализма, изследването засяга фундаменталните теоретични проблеми за „действителност“ и „реалистичност“ на/във фикцията, за „истинност“ на изображението като естетически похват и цел (смисъл). Полемиката Радевски – Далчев на страниците на Георги-Цаневото списание „Изкуство и критика“ през 1942–1943 г. оформя нов етап в осмислянето на модернизма след латентната дискусия за душата на изкуството между Гео Милев и Сирак Скитник. Или както ни насочва Христов, в полемиката за детската фикция, чрез схващанията за (възрастовата) условност на езика и изображението, за характера на самия творчески акт се спори за това „откъде ще тръгва изкуството“ (Hristov, 2022: 114).

Развитието на Димитър Пантелеев и „стрелците“ след 1944 г. е интересна гледна точка към развитието на българския литературен

модернизъм. Като извежда в опорни акценти поетическите антисимволистически схващания на Далчев и Пантелеев, Христов ни кара да се замислим какво взема социалистическият реализъм и от символизма, и от антисимволизма, като трансформира култа към Аза в култ към личността, трансформира мировата душа в колективна, колективният Аз на авангарда става безличният тоталитарен Аз. Нито Народът, нито Вождът имат „личност“, те са монументално безлични (Христов говори за „трансформация към нова колективна идентичност“ у Пантелеев (Hristov, 2022: 125), за „безлични колективни герои“ (Hristov, 2022: 126). Авторът формулира основни изразови посоки в развитието на модернизма чрез поетиката на Пантелеев: подмяна на битовата реалност с идеалната социалистическа реалност, християнските ценности се заменят с култ към личността (Бог – Вожд), но и култ към колектива в смисъла на Народа. В развитието на Пантелеев авторът наблюдава характерен преход, който се извършва в развитието на литературния модернизъм: прехода от постсимволистически предметизъм към социалистически реализъм, с което отбелязва един от възможните (и осъществили се) развои на модерна поетика. В стихосбирките на Пантелеев от 20-те до 50-те години се наблюдава как „постсимволистичната поетика бива радикализирана, как радикализираният авангард започва да звучи като социалистически реализъм“ (Hristov, 2022: 132). Радикализирането се извършва в „моделирането на Аза“ (по Бойко Пенчев) – колективният Аз на авангарда става безличният Аз на тоталитаризма (соцреализма).

Продължавайки (по) пътя на българския модернизъм, Иван Христов стига до етапите на рецепцията и реабилитацията му през 80-те години (след отричането му през 50-те), като прави важното разграничение в особеностите на късната рецепция на символизма и авангардите – ако символизмът се оказва „удобен“ за реабилитация заради липсата на преки политически послания, не е така с авангардите. Стъпвайки върху интерпретацията на модернизма като „лекарство срещу несигурността на новия свят“, като вмъкване – дори когато творбите изразяват хаоса – на ред „чрез създаването на модели, разчитащи на алюзии, символи, митове“, в създаването на една успоредна, коригираща действителност и от модернизма, и от соцреализма Христов вижда условия за по-късно „снемане“ на противопоставянето помежду им.

Последната, шеста част „Българският литературен модернизъм и българският литературен постмодернизъм“ започва с паралел, но и с взаимодействие – и езиково-естетическо – между Георги Рупчев и Томас Елиът – и предлага неочаквано сравнение на викторианската и социалистическата епохи, на които се противопоставят двамата поети – епохи на здравия разум и установения ред, на социално конструирания Аз, епохи, на които двамата поети опонират с усещане за разруха, за криза, за търсене (множествен Аз). Поемата на Рупчев „Голямата земя“ създава симулакърен свят (по Пл. Антов), не само паралелен, но и „по-истински“. В

този смисъл Христов предлага не само четенето на тази поема, цитираща Елият, но и самото превеждане на Елият като „антисистемно“, насочено срещу (изплъзващо се от) рационалистичната (по дясному консервативна) „официална“ литературна реалност. Инвентивно е прочитането на „състоянието на сън“ като разместващо не просто граници на реалното, но граници между епохите, в случая – между постмодернизма и социалистическия реализъм. Интересен е и прочитът през едиповия комплекс и сублимирането по Фройд като метафора на литературния прелом. Христов умело метафоризира работата на съня в поетиката на 80-те години, която реабилитира Азовата субектност, реализира я чрез нейната множественост, изплъзва я извън цензурата на тоталитарното общество. Литературата е определена като лечение, което лекува чрез истинността на съня, чрез легитимирането на субектния-свят-като-истинския („литературата започва да функционира като психоанализа, тя започва да лекува“ (Hristov, 2022: 164). След колективния Аз и монументално-безличния Аз се оформя нов субектен (множествен) Аз на постмодернизма.

Заключението е структурирано тезисно, като сред продуктивните наблюдения са тези за кръговата концепция за време на модернизма с възможното вечно завръщане като изход от кризата на Първата световна война; откриването на Другия с (чрез) реабилитацията на женското светоусещане и характерните му естетически особености; контрамодерната – в смисъл на контрацивилизационна – настройка на модернизма, която соцреализмът тълкува двузначно (като цивилизация и примитив) културата на чуждото; соцреализмът като радикализиран авангард с линейна концепция за време, който трансформира дидактически вечното сега на постсимволизма в идеално-линейното бъдеще време на соцреализма и декомпозира Аза; реабилитирането на кръговата концепция за време и на субектността на Аза при постмодернизма. Така авторът разказва историята на литературния ни модернизъм чрез спираловидното развитие на концепциите за време и концепциите за Аза.

Извеждането на фактори, взаимовръзки и трансформации и очертаването по този начин на нови контексти е в основата на успеха на изследването. Христов завършва с наблюдение, върху което си струва да се поразсъждава: „в края на тоталитарния период враждебното отношение спрямо модернизма изчезва“. Реферираме към предишно негово наблюдение по повод дефиницията на термина „модернизъм“ в „Кратък речник на литературните и лингвистичните термини“: границите между модернизъм и социалистически реализъм са снети, тъй като и едното, и другото търсят да въвеждат модели, да лекуват хаоса. Защо в края си тоталитарният период се помирява с модернизма? Или по-точно, с негови актуални трансформации, реабилитиращи Азовата субектност? Дали защото назрява необходимостта от търсене на нова симулакърна реалност? Най-вече защото, струва ми се, в самата същина на всяка естетическа доктрина, концепция, модел е заложен и *импулсът за промяна чрез*

себепреодоляване. Враждебността на социалистическия реализъм към модернизма изчезва, за да се развие враждебността към социалистическия реализъм с неговия идеологически език.

Книгата на Иван Христов предлага оригинална интерпретация на живота на българския литературен модернизъм напред през десетилетията, тръгвайки от края на Първата световна война и достигайки почти до съвремието ни, до постмодернизма на 80-те години. Авторът разказва една миниистория на българския литературен модернизъм в акценти, формулирани по линията понятия – съотношения – контексти. Разработването на широка политико-историческа трактовка на литературния ни модернизъм, осмислянето му всред (и чрез) динамиката на сложните исторически избори, на кръстопътната ни национална идентичност между двете войни и след тях, оформянето – съвсем закономерно – на мащабни – отвъдлитературни, но и същинно литературни – контексти, е сред важните постижения на книгата.

Не на последно място, трябва да отбележа, че изследването е добре структурирано, авторът ни води чрез подготвени, аргументирани и ясно артикулирани преходи, книгата се чете леко, с удоволствие, което предполага успешния ѝ път сред читатели с различна настройка – както специалисти, така и ценители на доброто литературноисторическо и социофилософско четиво. Главите са онасловени атрактивно, изследването е снабдено с ценен справочен апарат, с важни библиографски и биографични данни.

БЕЛЕЖКИ

[1] Писателите са „инженери на човешките души“, както ги назовава (призовава) Сталин. (Вж. Hristov, 2022: 120.)

[2] **Личева**, А. Г. (2012). *Дачева. Кратък речник на литературните и лингвистичните термини*. София: Колибри.

[3] В анализа си на поезията на 80-те Иван Христов достига до наблюдения за нейния антисистемен характер, за механизмите ѝ да се изплъзва от „рационалната“ и „консервативна“ литературна традиция, която той неочаквано открива като „същностно дясна“ (к.м. – А.А.). Следователно социалистическият реализъм се развива като дясна (консервативна) литературна традиция, която опонира на лявата настройка на авангарда към промяна. Постмодернизмът по-нататък реабилитира „субектния“, множествения Аз, който да замести колективния Аз на експресионизма и безличния Аз на тоталитаризма.

ЛИТЕРАТУРА

Христов, Иван. (2022). *Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността*. София: ИЦ Боян Пенев, 179 с. ISBN 978-619-7372-44-1.

REFERENCES
Hristov, Ivan. (2022). *Bulgarian Literary Modernism. The Problem of Time and Identity*. Sofia, 179 p. ISBN 978-619-7372-44-1.

ABOUT "THE BOOK BULGARIAN LITERARY MODERNISM. THE PROBLEM OF TIME AND IDENTITY"

Abstract: *Dr. Ivan Hristov's book examines Bulgarian literary modernism in a series of relations – to native, female, media, socialist realism, totalitarian art, postmodernism – relations that set a characteristic mode of constantly returning rethinking, re-perception of the modernism phenomena. Research develops the concepts as contexts and approaches, developing the possibilities of contextualization, challenging the limits of meaning. Modernism is thought outside of its traditional, narrower chronological setting, and is seen in development, thought its thinking about identity and time, captured in a string of key concepts.*

Keywords: *Bulgarian literary modernism; native; female; media; postmodernism; socialist realism; totalitarian art*

Assoc. Prof. Alexandra Antonova, PhD
Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenksi prohod, bl. 17, fl. 7 – 8
1113 Sofia, Bulgaria
Web of Science Researcher ID: AAC-1897-2022
E-mail: aantonova@ilit.bas.bg

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

МОДАТА И СУБЕКТЪТ НА МОДЕРНОСТТА

Таня Тодорова
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме: *Монографията на Надежда Стоянова „Украси и гримаси“ изследва сложното отношение между модерност и мода през призмата на човека, населяващ 20-те и 30-те години на XX век. Проследявайки различни тенденции в редица области – от модите в бита, през модите в светското пространство, до модите в културата, авторката разгръща концепцията си за ефимерността като доминиращ начин за възприемане на света и преживяване на реалността от „героите на деня“ през периода.*

Ключови думи: *ефимерност*; *травматично преживяване*; *изкривено възприятие*; *20-те и 30-те години на XX век*

В първата си книга, „Възходът на слънчогледите. Българската литература от 20-те и 30-те години на XX век: опити с времето“ (2015), д-р Надежда Стоянова разглежда въплътеното в българските художествени произведения кризисно преживяване на настоящето през 20-те и 30-те години на XX век. С втората си книга, излязлото през 2022 г. изследване „Украси и гримаси“, преподавателката по българска литература в Софийския университет разширява периметъра на контекста, в който полага тази тема, обвързвайки проблематичното конструиране на субекта с модното в неговите европейски и самобитни измерения.

Модният Аз е модерен, защото населява настоящето, без да съхранява спомена за миналото и без да успява да се докосне до бъдещето. Тази неустойчивост е причината, поради която през 20-те и 30-те модата изглежда като привлекателен способ за преодоляване на травмата, нанесена от войните. Представата на Аза за самия себе си обаче, както показва изследването, нерядко остава проблематизирана. Зад „украсите“ прозират „гримасите“, пораждани от невъзможното процъфтяване на индивидуалното в унифициращата епоха на модерността.

Книгата представлява критическо осмисляне в две части на тенденциите, характеризиращи 20-те и 30-те години, такива, каквито са ни

известни от периодиката, произведенията на „високия“ модернизъм, популярната и теоретичната литература от периода. Монографията започва с встъпление, което очертава контекста на проблематиката и извежда тезата, че в следвоенните години субектът открива в модата потенциал за „реконструиране и усъвършенстване на себе си“. Важно е авторовото уточнение обаче, че мода и модерност няма да бъдат мислени като равностойни категории, а *„модерното ще се осмисля като хоризонт на модния човек“* (Stoyanova, 2022: 13), тъй като в някои свои проявления модата се свежда до лишена от рефлексивност подражателност. Читателят е запознат със структурата на текста, в който концепцията за отношението между мода и модерност се изгражда постъпателно, като изследователката преминава от теоретичните и критическите рамки на явленията към техните литературни и културни рефлексии. Н. Стоянова излага във встъплението и цялостния си проект – да разгледа широк набор от текстове, в които модата се разкрива *„като успешен или неуспешен опит на българското с модерното“* (Stoyanova, 2022: 15), с тематичен фокус – феномена на ефимерното. Трудът завършва с приложение, съдържащо изображения и текстове, които за първи път получават изследователско внимание. Може да се твърди, че авторката има принос не само за разширяването на литературнотеоретичните и литературноисторическите перспективи, но и за обогатяването на първичните източници, с които работи литературната наука.

Първата част започва с концептуалната основа на труда, положена върху тълкуванията на редица мислители на модата (и модерността), сред които особено важно значение има Бодлер със статията си „Художник на съвременния живот“, тъй като именно този текст представя *преходността като есенция на модата*. Следващите глави са посветени на практическото изследване на ефимерността, съдържаща се в модното на българска почва. Обширното проучване на модни журнали и ежедневници разкрива тенденции като египтоманията, модата *à la garçonne*, карнавалните костюми, които може да бъдат интерпретирани като реакция на войните.

Втората част е посветена на топосите и героите, отпращащи към модното. Париж е хетеротопията, налагаща „модерността като мода“ (Stoyanova, 2022: 147). Опитът с ефимерното е открит в художествено-документалната книга на Петър Осоговец за гробищните паркове в столицата на модата. Подобно на кабарето и карнавала, обект на същата част, Париж извежда наяве *марионетъчното* у човека, за което свидетелстват текстове на К. Константинов, Н. Райнов, Св. Минков, Вл. Полянов, Г. Райчев.

Хетеротопиите на модерността са населявани от *денди*, *танцуващия човек* и *скучаещия човек* в произведенията Ч. Мутафов, А. Протич, Д. Шишманов, Гео Милев, Ф. Попова-Мутафова и др. Тези образи са характеризирани като *герои* (по Бодлер) заради лишения си от патетика бунт срещу стесняването на „хоризонта на идното“ в делника. Като *пародийни образи на „съвременния“ героизъм* (Stoyanova, 2022: 267) са осмислени персонажите на хумористичната литература – мижитурките,

тарикатите и клюкарките. Последните глави се занимават с пародирането на модернизма в списание „Българан“ и с погледа към модерността, изведен в стереотипизиращата масова култура, „представлявана“ от „народните“ песнопойки и градските шлагери.

В „Украси и гримаси“ Н. Стоянова изследва почти неуловимото ефимерно естество на модата, кореспондиращо на динамичността, дошла с настъпването на модерността. През редица популярни и „високи“ произведения, публикации от периодичния печат и теоретични текстове авторката интерпретира проблема за съграждането на Аза след неговото фрагментиране. Както обаче показва трудът, модата може не само да изведе субекта до жадуваната битийна многоизмерност, но и да стереотипизира него и нагласите му.

ЛИТЕРАТУРА

Стоянова, Н. (2022). *Украси и Гримаси. Мода и модерност в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век*. София: Парадигма, 378 с. ISBN 978-954-326-480-3.

REFERENCES

Stoyanova, N. (2022). *Ukrasi i Grimasi. Moda i modernost v balgarskata literatura ot 20-te i 30-te godini na XX vek*. Sofia: Paradigma, 378 s. ISBN 978-954-326-480-3.

FASHION AND THE MODERN SUBJECT

Abstract: *Nadezhda Stoyanova's monograph "Embellishments and Grimaces" looks into the sophisticated relationship between modernity and fashion in terms of people living during the the 1920^{s} and 1930^{s} of 20th century. Exploring a wide range of trends in a number of fields, including fashion trends, trends in social activities and cultural trends, the author presents the concept of ephemerality as the main perceptual mechanism of the "heroes of modern life".*

Key words: *ephemerality; traumatic experience; distorted perception; the 1920^{s} and 1930^{s} of 20th century*

Tanya Todorova, PhD Student
Department of Bulgarian Language
Konstantin Preslavsky University of Shumen
115, Universitetska str.
9700 Shumen, Bulgaria
ORCID: 0009-0000-3478-2299
E-mail: 2319050058@shu.bg

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

ЮБИЛЕЙНИЯТ СБОРНИК *„LICHT, MEHR LICHT!“* – КОМПЕНДИУМ НА УНИВЕРСУМА

Поли Муканова
Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: *Юбилейният сборник „Licht, mehr Licht!“ в памет на проф. Милен Куманов: по случай 80-годишнината от рождението на учения“ представя 168 разножанрови творби на 183 автори от три континента и 17 държави, подредени в семантични раздели, принадлежащи на библиографската и историографска поредица на Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, в серията „Факлоносци“, том 32. Пореди-цата се основата на е-библиотеки, позиционирани на уебстраницата на Студентското научно общество на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ).*

Ключови думи: *юбилеен сборник; Милен Куманов; хуманитарни науки; XXI век; УниБИТ; Licht, mehr Licht!; „Факлоносци“; библиографски и историографски поредици; in memoriam*

Юбилейният сборник „*Licht, mehr Licht!* В памет на проф. Милен Куманов: по случай 80-годишнината от рождението на учения“ е публикуван в поредицата на Академично издателство „За буквите – О писменехъ“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии, в серията „Факлоносци“, том 32. Съставителите на универсалния компендиум са проф. д.п.н. Александра Куманова, ас. д-р Николай Василев и д-р Анжела Димчева.

Международното енциклопедично издание *„Licht, mehr Licht!“* представя 168 разножанрови творби на 183 автори от три континента и 17 държави, подредени в семантични раздели в обем от 1800 печатни страници. Произведенията или фрагментите от произведения, презентирани в тома, са написани на 40 езика. Изданието е част от серията „Факлоносци“, която води своето начало от 2010 г. На тази поредица се базират и е-библиотеки, включващи публикации на студенти от Студентското научно общество при УниБИТ (от 2005 г.). Те представляват своеобразен интелектуален информационен поток от авторски научни публикации в

следните научни направления: 1. Библиотекознание, библиография, книгознание; 2. Информационни технологии; 3. Културно-историческо наследство.

Академичният компендиум *„Licht, mehr Licht!“* in memoriam е посветен на 80-годишнината от рождението на историка – енциклопедист и филантропа – хуманист проф. Милен Куманов (13.02.1942–22.11.2021). Изданието е от типа FESTSCHRIFT публикации – изключително богат жанр на научната литература. Това е експлицитно заявено и в полилингвистичното съдържание на настоящия фундаментален труд.

Класификационната платформа на изданието обхваща следните аспекти: в макроструктурата на *„Licht, mehr Licht!“* органично са преплетени две относително самостоятелни книги, посветени на проф. Милен Куманов. В първата *онтология на когнитивния енциклопедичен контекст в творчеството на големия учен* цели да разкрие пътя на историка в универсалното хуманитарно познание като евристично ядро на неговите проучвания като архивист, библиограф, историограф и биограф едновременно. В част 1. *История – Хронологичен биобиблиографски вертикал в жизнения и творчески път на учения* и част 2. *Памет – Когнитологичен калейдоскоп на интердисциплинарната свързаност в семиосферата*, се разкриват културологията на познанието в широкия спектър на научното изследване, неговата критическа и обществена рефлексия и художествена естетика, присъщи на мисленето на учения и фиксиращи посоки на развитие на ноосферата.

Важно е да се обърне внимание на корицата на сборника, която има три лица: 1) фотопортрет на Милен Куманов; 2) репродукцията на гравюрата на неизвестен майстор с изображението на южнославянски (дубровнишки) благородник, считан за монаха – игумен Мавро Орбини (1563–1611/4) (гръбче); 3) както и графично възпроизвеждане на платното „Мнемосина – майка на музите“ (1884) на върховия представител на викторианския академизъм барон Фредерик Лейтон (1830–1896), създал образа на богинята на паметта.

В изданието има визуален архив и художествени репродукции *(Синьо крило, Глухарче, Различия, Холандец, Безсмъртие, Силна музика, Нов ден, Наблюдение, Волята, Своевременност)* на Константина Константинова (1957–2018), сестра на проф. Александра Куманова, с ценен художествен принос в България и чужбина.

Представените трудове на проф. Куманов очертават неговия дълбок научен кръгозор и обществен заряд – от първото му пространно дипломно проучване от 1965 г., посветено на проф. Васил Златарски, базирано на работа на автора в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Университетската библиотека при Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Научния архив на Българската академия на науките, Софийския градски и окръжния държавен архив, на личните му беседи с дъщерята на Васил Златарски, до последното проучване за акад. Александър Теодоров – Балан.

Енциклопедичният дух, който може да носи само широко скроеният просвещенски дух, може да бъде прозрян в незавършеното енциклопедично

изследване *Православието в България: Кратка историческа енциклопедия*, разработено в продължение на 20 години, както и във фундаменталната за България и цивилизационния контекст *Историография на Паисиезнанието.* В сборника присъстват и текстовете на негови последователи и сподвижници, вдъхновени студенти и докторанти – вече утвърдени учени, което е доказателство, че научното познание и човешкото оставят големия пример на достойния учен. В раздел IV „Посвещения на Милен Куманов“ се открояват значимите и проникновени научни дирения на проф. Николай Аврейски – „В какъв свят живеем: свят по Фукуяма или свят по Хънтингтън?“, на Атанас Куманов – „За историка, приятеля и човека Милен Куманов“, мемоарният очерк на книговеда Петър Величков „Колцина са тези, които биват помнени като Милен Куманов?“, на проф. Себастиан Груджиен от Ягелонския университет, Лиана Гълъбова, Продрум Димов, проф. дфн Ваня Добрева, Антоанета Иванова, доц. Никола Казански, Мария Караиванова, акад. Петър Кендеров, доц. Трендафил Кръстанов, проф. Мариела Модева, проф. дин Стефка Петкова, проф. Евгений Сачев, проф. Валерия Фол…

Палитрата от текстове разкрива своето многожанрово разнообразие с *последното завършено текстологично перспективно изследване* на Милен Куманов, е-библиотека *„Клио*: *136 години от Съединението на Източна Румелия с Княжество България и Сръбско-българската война 1885 година – Сливница“* – най-черният кошмар на сръбския крал Милан. Предсмъртната изповед на крал Милана (разговор на д-р Владан Джорджевич с крал Милан във Виена). Безценен е досегът до документалния архив от личната библиотека на семейство Куманови с представените в изданието дарствени надписи на автореферати и отпечатъци в колекцията от малки печатни форми, съхранявани в личната семейна библиотека на Милен и Александра Куманови. Богат бъдещ ресурс за талантливи изследователи на делото на големия учен е подробно представената в раздел III „Биобиблиография на Милен Куманов“. Изготвен е прецизен *систематично-хронологичен библиографски списък* на 221 справочно-енциклопедични книги, публикувани с авторството на историка, съставен от проф. дпн Александра Куманова.

Научният корпус на изданието е обогатен със статии на български и международни изследователи, обхващащи различни тематични области, базирани на научна експертиза. В тематичното ядро присъстват имената на проф. Вера Бонева („Църковнонационално движение на българите в Стара Загора през епохата на Възраждането“), проф. Боряна Бужашка („Българската политическа емиграция в Истанбул (1944–1956)“), проф. София Василева („Промени в подходите и механизмите на управление на културното наследство в България в края на XX – началото на XXI век“), проф. Таня Тодорова („Продължаващо образование по авторскоправна проблематика за информационни специалисти“), проф. Иванка Янкова („Българският град през Възраждането“), проф. Кирил Топалов („Няколко въвеждащи думи за Раковски, Ригас и балканските културно-исторически модели“), проф. Мюмюн Тахиров („Онтология на необходимата случайност“),

доц. Магдалена Гарванова („Изследване на специфично ниво на поглъщане на електромагнитно поле, генерирано от смартфон“), доц. Никола Казански („Царската научна библиотека“), доц. Росица Кръстева („Стандартизация и стандарти за опазване на културно-историческото наследство в Република България“), доц. Евгения Русинова („Проблеми пред историята на четенето“), доц. Венцислав Велев („Генуезката конференция от 1922 г. и участието на България в нея, отразено на страниците на водещи европейски издания“), проф. Цветан Теофанов („Хассан ибн Сабит (563–674), „Поетът на Божия пратеник“), доц. Калин Стоев („За генезиса на classis Flavia Moesica“), големия библиограф и русист на Конгресната библиотека във Вашингтон – Анджела Кенън („Russian newspapers from the United States in the Library of Congress“), д-р Алфред Шмид („Ein Haus der Poesie – das neue Literaturmuseum der Österreichischen Nationalbibliothek“), Збигнев Тенча („Rola Ducha Świętego w nawróceniu człowieka“), Фредерик Ч. Линден („Changing to survive: public libraries in the new paradigm“), Наталья Ситникова („Фактор влияния на инновационное развитие учреждения – изучение истории библиотеки“) и много други авторитетни учени и общественици.

В петия раздел „Рецензии и отзиви“ са поместени научните становища на редица значими културни и просветни дейци и изследователи за трудове, които формират съвременния хоризонт на знанието. Изданието е обогатено от *Интервюта*, поместващи интелектуалните пророчества на Умберто Еко и интеркултурните паралели, изразени от Запорожкия епископ Лука и от г-жа Фюизи Хаджар по повод културните и академични връзки на Иран и България.

В рубриката *Очерци* се разкрива историческата и обществена памет със задълбочените текстове на Боян Ангелов за Марин Дринов, на Иван Гранитски за Левски, на Анжела Димчева за литературния салон на Радой Ралин, на Юлий Йорданов за романа „Левски“ на Яна Язова, на Жоржета Назърска за дневника на Добра Пелашева и т.н.

Фината естетика на изкуството е представена експлицитно в рубриката *Изящна словесност. Преводи* – произведения на Пенчо Славейков в превод на турски език, сонети на Франциско де Кеведо, Аманда Горман – в преводи съответно от испански и английски на български, на Ружа Велчова и Мария Чулова в превод на руски, на Валери Петров – на украински, на Анжела Димчева и Анибал Радичев – на английски език.

В заключение може да се посочи, че юбилейната книга *„Licht, mehr Licht!“* заема своето престижно място в новосъздадената е-библиотека на Университета по библиотекознание и информационни технологии ***CIVILIANA***.

Юбилейният мемориален сборник на универсалното хуманитарно знание на XXI век *„Licht, mehr Licht!“*, съставен и основно разработен от проф. д.п.н. Александра Куманова, ас. д-р Николай Василев и д-р Анжела Димчева в сътрудничество с международен екип от 183 автори от 17 държави, е предназначен за когнитолози, изследователи от целия универсален спектър на хуманитаристиката и за изучаващите психологията

на научното творчество на достигнали възможно най-високи научни достижения уникални творци, но и блестящи едновременно с това сред съвременниците си с ярка гражданска позиция за благото на обществото и с човешки добродетели – какъвто е проф. Милен Куманов, чиято личност привлича и продължава да привлича, но и възпитава (*Licht*…, 2022: 15).

Паметта е вечната диря, по която трябва да вървим – тя проектира бъдещето! Без история няма настояще и няма как да стъпим в бъдещето – освен със силата на словото. Вечният огън на научното дирене и познание, запалената факла от непрежалимия учен и гражданин проф. Милен Куманов оставя непреходна следа в българския и световния културологичен контекст. *Licht, mehr Licht!*

ЛИТЕРАТУРА

***Licht**, mehr Licht! В памет на професор Милен Куманов:* Юбилеен сборник по случай 80-годишнината от рождението на учения. (2022). София: За буквите – О писменехъ, 1800 с. (Факлоносци; XXXII). ISBN 978-619-185-558-2.

REFERENCES

***Licht**, mehr Licht!* V pamet na profesor Milen Kumanov: Yubileen sbornik po sluchay 80-godishninata ot rozhdenieto na uchenia. (2022). Sofia: Za bukvite – O pismeneh. 1800 s. (Faklonostsi; XXXII). ISBN 978-619-185-558-2.

THE ANNIVERSARY COLLECTION *"LICHT, MEHR LICHT!"* – COMPENDIUM OF THE UNIVERSE

Abstract: *The anniversary collection "Licht, mehr Licht! in memory of Prof. Milen Kumanov: on the occasion of the 80th anniversary of the scientist's birth" presents 168 works of various genres by 183 authors from 3 continents and 17 countries, arranged in semantic sections belonging to the bibliographic and historiographical series of Academic Publishing House "Za bukvite – O pismeneh" in the series "Faklonosci", volume 32. The basis of e-libraries, published on the website of the Student Scientific Society of the University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT), is described.*

Key words: *jubilee collection; Milen Kumanov; Humanities; XXI century; ULSIT; Licht, mehr Licht!; "Faklonostsi"; bibliographical and historiographic series; In memoriam*

Assist. Prof. Polly Mukanova, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0002-3251-6023
E-mail: p.mukanova@unibit.bg

УКАЗАНИЯ ЗА АВТОРИТЕ

Списание „Издател“ разглежда само ръкописи, които попадат в неговия тематичен обхват и са оформени в съответствие с настоящите Указания. Изпратените статии трябва да съдържат оригинални научни резултати и идеи.

С изпращането на ръкопис или илюстрация до редакцията на списание „Издател“ авторът се съгласява да преотстъпи правата за анонсиране, публикуване и разпространение в изданията на издателството. Авторските права на публикуваните текстове и илюстрации са собственост на издателството за срока, определен в ЗАПСП.

След получаването му ръкописът преминава процедура на оценка от двама анонимни независими рецензенти и проверка чрез софтуер за плагиатство. На базата на препоръките на рецензентите и проверката се взема решение за публикуване или отхвърляне на ръкописа. Списанието си запазва правото да не публикува текст, за който при проверката е установена степен на подобие, надвишаваща 20%.

Не се разглеждат ръкописи, които са публикувани, подготвят се за печат или са изпратени до друго издание. Преди да публикува ръкопис, списанието си запазва правото да поиска писмена декларация от автора за оригиналността на текста и описаните в него резултати, както и че към настоящия момент ръкописът не е предложен за публикуване или публикуван в друго издание.

Решението за публикуване на ръкопис се определя от препоръките на рецензентите и не означава непременно съгласие на редакцията със застъпваните от автора идеи. Редакторите могат да редактират ръкопис, когато това е необходимо.

Авторите, както и техните научни или учебни организации, не дължат заплащане за публикуване в списанието и не получават хонорар за публикувани текстове.

Авторите на приетите за публикуване ръкописи получават потвърдително съобщение в рамките на шест месеца от датата на предоставяне. При липса на отговор в рамките на шест месеца от датата на предоставяне, ръкописът се смята за отхвърлен и авторът има право да го предостави за разглеждане в друго списание. Материали, които не са одобрени за публикуване, не се връщат на авторите.

Нарушаването на настоящите Указания или на етичните принципи за публикуване на научни текстове ще се смята за отказ от сътрудничество между автора и изданието за в бъдеще.

Общи указания

За оформяне на ръкописите се използва стандартна текстообработваща програма. Приложенията под формата на графики, таблици или илюстрации трябва да са годни за четене и обработка с масово използвани за подобни цели програми.

Не се поощряват:

– подробното представяне в текста на общодостъпни теоретични постановки;
– посочването на литература, която не е ползвана в текста;
– самоцитиранията (препоръчва се позоваването на собствени изследвания да става в бележка под линия, а не в цитираната литература).

Ръкописите и илюстрациите се изпращат в електронен вид – като приложен файл (attachment) към съпровождащото писмо на електронен адрес publisher@unibit.bg или на диск на следния адрес за кореспонденция: УниБИТ 1, „Цариградско шосе“ № 119, София 1517, България, кабинет 201, за списание „Издател“.

Подготовка на ръкописа

Ръкописите може да бъдат предоставени от автора на български или на английски език.

Препоръчителният обем на ръкописа е до 25 000 знака (с паузите между знаците) – без специфични изисквания по отношение на шрифт или начин на форматиране. Не се поощрява специфично форматиране в основния текст (булети, табулатори, подчертаване).

Ръкописът се структурира по следния начин:

На основния език на текста се изписват: заглавие на статията; име и институция на автора (без академични степени и длъжности); резюме и ключови думи; пълен текст; благодарности; приложения; бележки; литература. Ако текстът не е на английски език, следват: литература на латиница – транслитерирана или преведена; заглавие, резюме и ключови думи на английски език; пълна визитка на автора с академична позиция, име на организация, данни за персонална регистрация в научни бази, пощенски и електронен адрес – на английски език. Когато основният текст е на английски език, в края на публикацията се добавя единствено подробна визитка на автора.

Таблици, фигури, илюстрации и техните надписи се представят както в основния текст, така и като отделен файл. Ако обемът им не позволява поставяне в основния текст, задължително трябва да бъде посочено мястото им в текста – табл. 1, фиг. 2 и т.н.

Оформяне на бележки и литература

Благодарностите и бележките се изписват само на езика на основния текст – в края на ръкописа. Мястото на бележките се маркира в текста на статията с арабски цифри като горни индекси, а самите бележки се оформят в общ параграф като endnotes.

Ползваната литература (ако основният текст не е на латиница) се изброява в два отделни параграфа в края на ръкописа. В първия параграф литературата се изброява в оригинал. Във втория параграф се повтаря на латиница – в оригинал, транслитерирано или преведено, съдържанието на предишния параграф.

Списъкът на използваната литература съдържа литературни източници, които са достъпни за проверка или справки. Мястото на всички останали източници, включително от интернет, е в раздела „Бележки“, заедно с допълнителни обяснения или сведения, свързани с основния текст.

Представянето на литературните източници се оформя по следния ред: автор, година на издаване, заглавие, град на издаване и име на издателя (печатницата). Примерите по-долу показват как трябва да става това.

Списания

ЛИТЕРАТУРА

Николов, Г. (2018). Марко Поло. Безсмъртно е твоето море. *Издател, том XX, брой 1*, 54–58.

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel, vol. XX, issue 1*, 54–58.

Такива източници се цитират в основния текст като (Nikolov, 2018). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Nikolov, 2018: 55–57)

Книги

ЛИТЕРАТУРА

Иванов, А. (2020). *Скритите оръжия в рекламата*. София: Изток-Запад.

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

Такива източници се цитират в основния текст като (Ivanov, 2020). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Ivanov, 2020: 56).

Книги/сборници с редактор

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67–89). In: Smith, D. W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Коректури

Преди публикуване на ръкописа авторът ще получи коректура, която да прегледа и върне в редакцията в срок от една седмица. На този етап не са допустими значими промени в текста.

Отпечатъци

Публикуването се обявява на автора с писмо, съдържащо .pdf на статията. Авторът може да ползва отпечатък на своя труд в полза на кариерното си развитие или за комуникация с други изследователи.

GUIDELINES FOR AUTHORS

Izdatel (Publisher) journal considers only manuscripts that fall within its thematic scope and are in accordance with these Guidelines. Submitted articles must contain original scientific results and ideas.

By sending a text or illustration to Izdatel journal, the author agrees to assign the rights to announce, publish and distribute in Izdatel publications. The copyright of the published texts and illustrations is the property of the publishing house for the term specified in The Copyright Law.

Upon receipt, the text undergoes an evaluation procedure by two anonymous independent reviewers and verification through plagiarism software. Based on the recommendations of the reviewers and the plagiarism software, a decision is made to publish or reject the text. The journal reserves the right not to publish a text for which the degree of similarity exceeding 20% has been established during the plagiarism check.

Texts that have been published, are being prepared for printing or have been sent to another publisher are not considered. Before publishing a text, the journal reserves the right to request a written declaration from the author about the originality of the text and the results described in it, as well as that at present the manuscript has not been offered for publication or published in another edition.

The decision to publish a text is determined by the recommendations of the reviewers and does not necessarily imply the consent of the editors to the ideas presented by the author. Editors can edit a text when needed.

Authors, as well as their scientific or educational organizations, do not have to pay a fee for publication in the journal and do not receive a fee for published texts.

Authors of submitted for publication texts receive a confirmation message within six months from the date of submission. In the absence of a reply within six months from the date of submission, the manuscript shall be deemed rejected and the author has the right to submit it for consideration in another journal. Materials that are not approved for publication are not returned to the authors.

Violation of these Guidelines or of the ethical principles for publishing scientific texts will be considered as a refusal to cooperate between the author and the publisher in the future.

General guidelines

A standard word processing program is used to format the manuscripts. Applications in the form of graphs, tables or illustrations must be readable and easy to process with programs widely used for such purposes.

We do not encourage:

- the detailed presentation in the text of publicly available theoretical statements;
- the indication of literature not used in the text;
- self-citations (it is recommended to refer to one's own research in a footnote and not in the cited literature).

The texts and illustrations should be sent in electronic form – as an attachment to the e-mail address: publisher@unibit.bg or on a disk to the following address for correspondence: UniBIT-1, 119 Tsarigradsko Shosse, Sofia-1784, Bulgaria, office 201, for IZDATEL magazine.

Text preparation

Texts can be provided by the author in Bulgarian or English.

The recommended volume of the text is up to 25,000 characters (spaces included) – without specific requirements in terms of font or formatting. Specific formatting in the main text (bullets, tabs, underlining) is not encouraged.

The text is structured as follows:

In the main language of the text are written: title of the article; name and institution of the author (without academic degrees and positions); summary and keywords; full text; acknowledgements; appendices; notes; literature. If the text is not in English: literature in Latin – transliterated or translated; title, summary and keywords in English; full business card of the author with academic position, name of organization, data for personal registration in scientific databases, postal and e-mail address – in English. When the main text is in English, only a detailed business card of the author is added at the end of the publication.

Tables, figures, illustrations and their captions are presented both in the main text and as a separate file. If their volume does not allow placement in the main text, their place in the text must be indicated – Table. 1, Fig. 2, etc.

Notes and References

Acknowledgments and notes are written only in the language of the main text – at the end of the text. The place of the notes is marked in the text of the article with Arabic numerals as superscripts, and the notes themselves are formed in a general paragraph as endnotes.

References (if the main text is not in Latin) are listed in two separate paragraphs at the end of the text. In the first paragraph, the literature is listed in the original. In the second paragraph the content of the previous paragraph is repeated in Latin (if original), transliterated or translated.

The list of used literature contains sources that are available for review or reference. The location of all other sources, including the Internet, is in the Notes section, together with additional explanations or information related to the main text.

The presentation of the literary sources is formed in the following order: author, year of publication, title, city of publication and name of the publisher (printing house). The examples below show how this should be done.

Journals

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel, vol. XX, issue 1*, 54 – 58.

In the text this should be referred to as: (Nikolov, 2018). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Nikolov, 2018: 55 – 57)

Books

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

In the text this should be referred to as: (Ivanov, 2020). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Ivanov, 2020: 56).

Books/edited proceedings

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67 – 89). In: Smith, D.W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Proofreading

Before publishing the text, the author will receive a proofreading to review and return to the editors within a week. No significant changes to the text are allowed at this stage.

Printing

The publication is announced to the author with a mail containing .pdf of the article. The author can use the imprint of his work for the benefit of their career development or for communication with other researchers.

ИЗДАТЕЛ
„За буквите – О писменехъ“
Университет по библиотекознание и информационни технологии
ДИРЕКТОР
Доц. д-р Диана Стоянова
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 213
София 1784, България
тел.: +359 879 14 83 85
е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти годишно: книжка 1 – януари – юни; книжка 2 – юли – декември.
Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

PUBLISHER
“Za Bukvite – O Pismeneh”
University of Library Studies and Information Technologies
DIRECTOR
Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 213
Sofia 1784, Bulgaria
tel.: +359 879 14 83 85
E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Publisher Journal is published twice a year: book I – January – June; book II – July – December.
Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

ISSN: 1310-4624 (Print)
ISSN: 2367-9158 (Online)

E-version: www.publisher.bg

ISSN 1310-4624 (Print)
ISSN 2367-9158 (Online)

Очакваме вашите предложения за научни публикации и рецензии, които да бъдат публикувани в декемврийската книжка на сп. „Издател“ (2023), на адрес: publisher@unibit.bg

www.publisher.bg